

Badó Attila-Márki Dávid

A német bírósági igazgatás alapjai¹

Tartalom

I. Rövid összefoglaló a rendes bíróságok igazgatásáról, a közreműködő személyekről, szervezetekről	2
II. Háttér információk az igazgatás lényegi, vitára okot adó elemeiről.....	3
A szövetségi bírák kiválasztása	5
A tartományi bírák kiválasztása	6
Bírói választó testületek.....	9
Pártérdekek kontra szakmai szempontok.....	10
Bírák fegyelmi felelősségre vonása	11
Automatikus szignálás	13
III. Részletes szakvélemény az igazgatás kapcsán feltett kérdések kapcsán magyarul.....	15
IV. Részletes szakvélemény az igazgatás kapcsán feltett kérdések kapcsán németül.....	43

¹ Készült az Igazságügyi Minisztérium és a 120693 számú, „A pártatlanság biztosítása az igazságszolgáltatásban” című OTKA kutatás támogatásával

I. Rövid összefoglaló a rendes bíróságok igazgatásáról, a közreműködő személyekről, szervezetekről

A minisztériumi igazgatás egyik európai iskolapéldája. Szövetségi és tagállami igazgatás működik párhuzamosan, és a tagállami variációk ellenére a legfőbb sajátosság az alábbi tényekben ragadható meg. A bíróságok igazgatása minisztériumi kézben van, amit ellensúlyoz, hogy a fontosabb előmeneteli, kinevezési ügyekben a törvényhozás túlsúlya érvényesül, és a bírák előmenetelénél erős befolyással, fegyelmi és szignálási ügyekben kizárólagos döntési jogokkal rendelkeznek a bírák is. Ugyancsak ellensúlyozó szerepe van annak, hogy egy rendkívül szigorú ügyelosztási automatizmus érvényesül, aminek megszervezése bírói hatáskörben van. A változatos bírói önkormányzati testületek erőteljes informális befolyással rendelkeznek. A minisztériumok által irányított bírósági vezetés leginkább az ítélezéssel nem összefüggő ügyekben (kapcsolattartás, kubatúra ügyek, az ítélezést segítő technikai kérdések, továbbképzés stb) érvényesül tisztán.

- 1. Szövetségi igazságügy minisztérium, tartományi igazságügy minisztérium, miniszter:** A bíróságok igazgatásáért felelős (a tartományi vagy szövetségi bíróságok vonatkozásában.) Az összes bírósági (nem bíró) alkalmazott alkalmazásáról dönt. Épület fenntartás, felújítás, a bíróságok technikai berendezése, szakvizsgák szervezése, bíró továbbképzés, bírák kiválasztásában közreműködik. Meghatározott bírói kinevezéseknél több (a részletes szakvéleményben elemzett módon) más esetekben kevesebb súllyal vesz részt.
- 2. Bírósági elnökök:** A miniszter irányítása alatt álló elnökök, akik ítélező feladatuk mellett, adminisztratív háttér vezetőikkel és alkalmazottakkal vezetik az adott bíróságot. Az elnök igazgatási munkáját igazgatási osztály (Verwaltungsabteilung) segít. Az igazgatási osztályon igazságügyi (minisztériumi) tisztviselők (Justizbeamten) mellett bírók is dolgoznak.
- 3. Elnökség (Präsidium):** az egyes bíróságokon: Az elnökség, mint testület (Präsidium) a költségvetésben rögzített álláshelyek számától függően négy, hat, nyolc vagy tíz megválasztott bíróból és magából az elnökből áll a GVG 21 a § (2) bek alapján. A bírói tagokat 4 évre választják, ugyanakkor két évente a tagok felét újra választják a GVG 21

b § (4) bek alapján. Az elnökségi testület elnöke hivatalból tagja az elnökségnek, mint testületnek. Dönt a bírói ítélő tanácsok összetételéről, a helyettesítések rendjéről, az automatikus ügyelosztás rendjéről

- 4. Bírósági tanácsok (Richterräte):** Minden bíróságnál létrehoznak egy Richterrat-ot, amely az adott bíróság bíráinak feléből áll és feladata a bírói érdekek képviselése a bíróság elnökével (Gerichtsvorstand) szemben. A Richterrat és a Gerichtsvorstand a következő ügyekben együttesen jár el: személyi ügyek, bírói pozíciók és munkahelyek alakításánál, munkavédelem és baleset megelőzés terén. A Richterrat tagjainak joguk van részt venni és képviseltetni magukat az ügyben az ügy jellegétől függően vagy közös határozathozatali joggal bírnak. A szakbíráskodási ágakban is - a pénzügyi bíróságokat kivéve - létrehoznak egy Gesamtrichterrat-ot. Minden szakbíráskodási ágban létrehoznak egy Hauptrichterrat-ot.
- 5. Elnöki tanácsok (Präsidialräte):** Minden felsőbb bíróságnál elnöki tanács kerül megalakításra, melynek tagjai a mindenkori felsőbb bíróság elnöke és a különböző bíróságokhoz tartozó bírók által megválasztott tagok. Ez a grémium alkalmanként törvényszékek személyi döntéseiben határozott időre kinevezett bírók alkalmazásában, valamint határozatlan időre kinevezett bírák kinevezésében és a bírák előléptetési rendszerében foglal állást.
- 6. Bíró választó bizottságok (Richterwahlausschuss)** A törvényhozás által uralt tartományi és szövetségi testületek, melyek általában a magasabb szintű bírói kinevezéseknél játszanak főszerepet.

II. Háttér információk az igazgatás lényegi, vitára okot adó elemeiről

A bírói öngazgatás modelljének bevezetése az 50-es évek óta fel-felbukkanó vitatéma és mára már egyre gyakoribb követelés, amit a bíró szervezetek és jogászprofesszorok mellett időnként politikai szándék is támogat. Különösen az ezredforduló idején erősödött fel az erre vonatkozó szakirodalmi diskurzus, és az ennek alapján megfogalmazott igény, amit talán Peter Macke sűrűn idézett fordulata jellemez leginkább, aki szerint az igazságszolgáltatást ki kell szabadítani a végrehajtó hatalom babiloni fogságából.² Érthető módon különösen a bírói szervezetek oldaláról merül fel erőteljesebben az öngazgatásra vonatkozó követelés, ami a német bírósövetség még 2007-es tervezete alapján 2009-ben egy konkrét, a tartományi

² MACKÉ, Peter: *Die Dritte Gewalt als Beute der Exekutive*. In: Deutsche Richterzeitung, 1999. 481. p.

igazságszolgáltatásra vonatkozó reformterv elkészítéséhez is vezetett.³ A tervezet a minisztériumi igazgatás felváltását célozza egy olyan rendszerrel, ahol a tagállami törvényhozás delegáltjaiból és bírókból, ügyészekből álló választási bizottság (*Justizwahlausscuss*) választaná meg a bíróságok tartományi központi igazgatását végző, kizárólag bírákból és ügyészekből álló szervezetet (*Justizverwaltungsrat*), mely a bírák kiválasztásától kezdve az előléptetésükön át fegyelmi felelősségre vonásukig minden személyi (és egyéb igazgatási) kérdésről döntene.

Ám az öngazgatás mellett szóló érveket általában elnyomják azok a hangok, melyek a német igazságszolgáltatás legkisebb problémájának tekintik a strukturális jellemzőket, és igyekeznek aktuálpolitikai viaskodások hevében elbagatellizálni a probléma jelentőségét. 2009-ben Hamburgban az SPD jellemző választ adott egy bírói öngazgatást célzó előterjesztésre, amikor a követelést azzal az érveléssel utasította vissza, hogy egy ilyen szervezeti reform sem a hatékonyságot, sem az állampolgárok érdekeit nem szolgálja, és magát a felvetést „fantomvitának” minősítette.⁴

Érdekes kérdés, hogy míg Németország bizonyos, a bírói függetlenség védelmét és a bíró befolyásolásának megakadályozását jelentő területeken (mint pl. az automatikus szignálás) úttörő szerepet vállalt, addig az Európában és a világon egyre inkább teret nyerő ösztönözti bírói önkormányzatiságot nem intézményesítette. Magyarázható mindez az erős demokratikus politikai berendezkedéssel, és a jogász kultúrával, mely akár csak az angol igazságszolgáltatás esetében, önmagában biztosítékát jelentheti a csakis a törvényeknek megfelelni kívánó bírói kar kialakulásának, és az önkormányzatiságra képes minisztériumi igazgatás kialakulásának.

Thomas Schulte cikkében utolsó lámpaoltóként jellemzi hazáját, mely az európai igazságszolgáltatás reformsodrából kimaradva őrzi azt az elavult szervezeti struktúrát, mely a végrehajtó hatalomhoz köti a bíróságokat.⁵

3 Diskussionentwurf für ein Landesgesetz der Selbstverwaltung der Justiz (2009. 03. 18.).

4 [http://www.spd-hamburg.de/cms/2137/?tx_ttnews\[pS\]=1243807200&tx_ttnews\[pL\]=2591999&tx_ttnews\[arc\]=1&tx_ttnews\[tt_news\]=1372&tx_ttnews\[cat\]=36&cHash=19a7b8191e9b294df727b766fa5b98ca](http://www.spd-hamburg.de/cms/2137/?tx_ttnews[pS]=1243807200&tx_ttnews[pL]=2591999&tx_ttnews[arc]=1&tx_ttnews[tt_news]=1372&tx_ttnews[cat]=36&cHash=19a7b8191e9b294df727b766fa5b98ca) (2012. 09.30.)

5 SCHULTE-KELLINGHAUS, Thomas: *Die begrenzte Macht der Dritten Gewalt – Zur Notwendigkeit der Selbstverwaltung der Gerichte*. In: Zeitschrift für Rechtspolitik, 2008. 205. p.

A szövetségi bírák kiválasztása

A bírák mintegy 5 százalékát kitevő szövetségi bírák kiválasztásánál a politika sűrűn kritizált hangsúlyos szerepet játszik, hiszen a bírák kiválasztására hivatott bizottság (*Richterwahlausschuss*) az ügyszakhoz kapcsolódó tagállami miniszterekből és a pártok parlamenti súlyával arányos számú törvényhozás által delegált képviselőkből áll, akiknek a szakmai szempontok mellett párt és ideológiai kötődései is szerepet játszanak a szövetségi bírák választásánál.⁶ Miután Németországban nem kizáró feltétel a korábbi vagy aktuális politikai szerepvállalás a bírói kinevezésekénél, és a párttagság még egy kinevezett bíró számára *sincs megtiltva*, ezért a posztra esélyes jelöltek ilyen jellegű beazonosítása egyértelmű.

A német meghatározó pártok kiegyenlítetttsége mellett ez a rendszer látványos defektusokat ugyan nem okoz, ám bizonyos felállás mellett időnként botrányra fajul a szövetségi bírák kinevezésének kérdése, ami a 2000-es évek elején a bizottságot számos SPD kötöttségű bíró kinevezése után a konzervatív kritikák hatására egyfajta önkorlátozáshoz, vagyis a politikai szempontok háttérbe szorításának kimondásához vezette. Az persze, hogy ez a gyakorlatban tényleges változást hozott-e, már egészen más kérdés, és megkérdézett szakértők lényegi változásról nem számoltak be. Érdekes módon e bizottságban egyetlen bíró sem foglal helyet, és egy a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság bíráiból álló testület csupán a jelöltek előzetes, és a bizottságot nem kötő véleményezésére jogosult.

Ezt az állapotot ma is sokan kritizálják, és alkotmánybírói beadvány is született, ám mindmáig sikertelenek azok a törekvések, melyek a bizottságba bírói jelenlétet követelnek.⁷ Mindemellert az igazgatással kapcsolatos átfogó, a bírák szerepét általánosságban növelő reformkövetelések keretében ez a kérdés is jellemző témája a szakmai diskurzusoknak.⁸

A szövetségi bírák kiválasztásának átpolitizáltságánál erőteljesebben áll a vádak kereszttüzeiben a szövetségi (és tartományi) alkotmánybírák kinevezése, ahol a bírák politikai, de legalábbis ideológiai kötöttsége nyilvánvaló. Az alkotmánybírák jelöléséről a pártok főhadiszállásán hoznak döntést, és a bírák felének személyéről a „Bundestag” míg másik feléről a „Bundesrat” dönt. A megválasztásukhoz szükséges 2/3-os szavazatarány miatt a nagy pártok egyezségére van szükség, ami e helyzetből fakadó politikai játszmákra ad lehetőséget.

6 RIEDEL, James: *Recruitment, Professional Evaluation and Career of Judges and Prosecutors in Germany*. In: FEDERICO, Giuseppe di: *Recruitment, Professional Evaluation and Career of Judges and Prosecutors in Europe: Austria, France, Germany, Italy, the Netherlands and Spain*. Editrice: Lo Scarabeo. Bologna, 2005. 69–126. p.

7 EDINGER, T.: *Die Justiz muss eine Stimme bekommen*. In: *Deutsche Richterzeitung*, 2003. 188. p.

8 Lásd pl. a Renate JAEGER alkotmánybíróval készített interjút In: *Frankfurter Rundschau*, 2003. szeptember 18.

A tartományi bírák kiválasztása

Tartományi szinten a szakbírák kinevezése változatos módon folyik. Miután a részletekben rendkívüli változatosságot mutató megoldásokról beszélhetünk, ezért általánosságban azt érdemes hangsúlyozni, hogy a bírák kiválasztására vonatkozó európai követelményrendszernek kevés kivétellel csak nehezen megfeleltethető rendszerről beszélhetünk, hiszen a kiválasztást érintő lényeges döntés megszületésénél az esetek túlnyomó többségében más hatalmi ágak túlsúlya érvényesülhet. Az, hogy a gyakorlatban ez a lehetőség mennyiben szorítja ki a szakmai szempontokat, az természetesen a pozíció jelentőségén, a politikai döntéshozók önkorlátozásán, és az igazgatást végző minisztériumok szakmai ethoszán múlik.

Vannak olyan tartományok, ahol a minisztériumok a bírósági testületek erőteljesebb vagy gyengébb bevonásával hoznak döntést, és van ahol a szövetségihez hasonló, többségében politikusokból, vagy politikai delegáltakból álló bizottságok döntenek a bírói kinevezésekről. A szövetségi bizottsághoz képest azonban e testületekben már bírák is helyet kapnak. Ilyen rendszer működik Baden Württemberg, Berlin vagy Brandenburg tartományokban. E testületekben többnyire a politikai delegáltak élveznek többséget. Baden Württemberg azon kivételes tartománynak számít, ahol a kiválasztó bizottság csak abban az esetben áll fel, ha a minisztérium által javasolt személyt az érintett bíróság bíráiból álló *Praesidialrat* visszautasítja.

1. táblázat: A jelöltek kiválasztása az egyes német tartományokban

Tartomány	Kiválasztási eljárás
Baden-Württemberg	A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok alapján születik meg, mely a záróvizsga eredményéből (mely a két éves gyakorlati idő alatt elsajátítandó készségek mindegyikét méri) illetve a Személyzeti Osztály elnöke által lebonyolított interjú eredményéből áll.
Bayern	A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok alapján születik meg, mely a záróvizsga eredményéből, illetve a Személyzeti Osztály elnöke által lebonyolított interjú eredményéből áll.

Berlin	Az illetékes Fellebviteli Bíróság személyzeti osztályának elnöke alapos interjúkat készít. A bíróság az interjúk eredményéről jelentést küld az Igazságügyi Minisztériumnak, mely azt továbbítja a Bíróválasztó Testületnek.
Brandenburg	Az illetékes Fellebviteli Bíróság személyzeti osztályának elnöke alapos interjúkat készít. A bíróság az interjúk eredményéről jelentést küld az Igazságügyi Minisztériumnak, mely azt továbbítja a Bíróválasztó Testületnek.
Bréma	A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, a záróvizsga eredménye, s a jelölttel lebonyolított interjúk alapján születik meg. Egy választói testület szintén szerepet játszik.
Hamburg	A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, a záróvizsga eredménye, s a jelölttel lebonyolított interjúk alapján születik meg. Egy választói testület szintén szerepet játszik.
Hessen	A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, a záróvizsga eredménye, s a jelölttel lebonyolított interjúk alapján születik meg. Egy választói testület szintén szerepet játszik.
Mecklenburg– Elő-Pomeránia	A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, illetve a záróvizsga eredménye alapján születik meg.
Niedersachsen	A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, a záróvizsga eredménye, illetve az Igazságügyi Minisztérium illetékesével lebonyolított alapos interjú eredménye alapján születik.

<p>Észak-Rajna-Vesztfália</p>	<p>Az összes észak-rajna-vesztfáliai fellebviteli bíróságon működnek bizottságok, melyeknek általában tagja a bíróság elnöke, s az esélyegyenlőségért felelős személy. Az eljárások azonban bíróságonként változnak.</p> <p>A düsseldorfi felvétel interjúkon, szituációs játékon és csoportos megbeszéléseken alapul.</p> <p>Kölnben a jelölteknek elő kell adniuk egy beszédet, egy tíz jogesetből álló tesztet oldanak meg, s egy meghallgatáson is részt kell venniük.</p>
<p>Rajna-vidék–Pfalz</p>	<p>A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, a záróvizsga eredménye, s a jelölttel egy az illetékes fellebviteli bíróság elnöke, s az Igazságügyi Minisztérium illetékese által lebonyolított interjúk alapján születik meg. A rendszer működőképes, így külön értékelő központokat nem alkalmaznak.</p>
<p>Saar-vidék</p>	<p>A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, a záróvizsga eredménye az Igazságügyi Minisztérium államtitkára, a személyzeti osztály feje, illetve a személyzeti tanács tagjai által lebonyolított interjúk alapján születik meg.</p>
<p>Szászország</p>	<p>A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, a záróvizsga eredménye, illetve alapos interjúk alapján születik meg.</p>
<p>Szász-Anhalt</p>	<p>A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, a záróvizsga eredménye alapján születik meg.</p>
<p>Schleswig-Holstein</p>	<p>A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, s a záróvizsga eredménye alapján születik meg. Egy választói testület szintén szerepet játszik.</p>
<p>Tübingia</p>	<p>A döntés a jelölt által benyújtott dokumentumok, a záróvizsga eredménye (mely gyakorlati készségeket is mér) alapján születik meg.</p>

Bírói választó testületek

Nyolc tartományban bírói választói testület is szerepet játszik a kinevezési eljárásban.⁹ Őket a törvényhozás választja, néha jogász szakmai szervek jelölése alapján. A testületet egy miniszter vezeti, melyben helyet kaphatnak jogász szakemberek, csakúgy, mint politikusok.¹⁰ A tagok száma 11 és 15 között váltakozik. Ahol léteznek ilyen testületek, a bírói kinevezéshez szükséges annak jóváhagyása.¹¹

2. táblázat: A választói kollégiumok összetétele

Tartomány	Tagok
Baden- Württemberg	15 tag: a tartományi parlament 6 tagja, 6 bíró (állandó tagok), 2 területileg illetékes bíró, 1 ügyvéd; elnök: miniszter (szavazati jog nélkül).
Berlin	12 tag: a tartományi törvényhozás (szenátus) 6 tagja, 5 bíró, 1 ügyvéd; elnök: miniszter.
Brandenburg	12 tag: a tartományi parlament 8 tagja, 2 bíró, 1 területileg illetékes bíró, 1 ügyvéd; elnök: miniszter (szavazati jog nélkül).
Bréma	11 tag: a tartományi parlament 5 tagja, 3 miniszter: igazságügyi, illetve 2 másik, 3 bíró; elnök: az érintett bíróság tekintetében illetékes miniszter.
Hamburg	15 tag: a tartományi parlament 6 tagja, 3 miniszter: igazságügyi és két másik, 3 bíró, 2 ügyvéd; elnök: a tartományi parlament által kijelölt miniszter.

9 RIEDEL 2005, 71. p.

10 Uo. 78. p.

11 Uo. 78–79. p.

Hessen	13 tag: a tartományi parlament által delegált 7 tag, 5 bíró, A Kamara elnöke; elnök: igazságügyi miniszter (szavazati jog nélkül).
Schleswig-Holstein	12 tag: a tartományi parlament 8 tagja, 2 bíró (állandó tag), 1 területileg illetékes bíró, 1 ügyvéd; elnök: igazságügyi miniszter (szavazati jog nélkül). Amikor szociális- vagy munkaügyi bíróságra történik új kinevezés, a testületben további négy parlamenti tag, a munkaadók egy, illetve a munkavállalók egy képviselője is helyet kap.
Tübingia (A kinevezési folyamatban a bíróság csak előléptetés vagy élethosszig tartó kinevezés esetén vesz részt.)	12 tag: a tartományi parlament 8 tagja, 3 bíró, a Kamara elnöke; elnök: igazságügyi miniszter (szavazati jog nélkül).

Vannak, akik felhívják a figyelmet arra is, hogy a végrehajtó hatalom képviselőinek kompetenciáit még ezek a testületek is csak részben képesek korlátozni.¹²

Pártérdekek kontra szakmai szempontok

A különböző kiválasztási szabályokat alkalmazó tartományokban a friss diplomások próbaidőre történő, majd véglegesített kinevezésének szakmai jellegével a tartományi minisztériumok szerepe mellett is általános egyetértés érzékelhető. A frissen végzett, „referendar” idejüket kitöltő jelöltek közül közismerten a legjobb tanulmányi eredményekkel rendelkezők pályázhatnak csak sikerrel. A minisztériumok által vezényelt felvételi eljárásoknál központi szerepet általában a bírákból álló felvételiztető testületek játsszák, akik a tanulmányi eredmények mellett a szóbeli teljesítményeket is értékelik, ami természetesen szubjektív

¹² Egy tartományi bírósági vezetővel 2012-ben általunk folytatott mélyinterjú során hangzott el a minisztériumok szerepének megkérdőjelezésénél: „mi annyira hozzá vagyunk szokva, hogy igazgatási ügyekben a minisztérium dönt, hogy ez teljesen természetesnek tűnik. Most, hogy erre rákérdez, én is elgondolkozom, hogy talán ez nincs teljesen rendben”.

szempontoknak is teret engedhet. Az egyetemi teljesítményekbe, és azok értékelésébe vetett bizalom e versenyvizsgát nélkülöző felvételi rendszert azonban objektív színben tünteti fel a külvilág előtt. Mindez a bírának a szakmán belül is tekintélyt biztosít, ahogy az is, hogy az előmenetel is fő szabály szerint szakmai alapon folyik, és mindenekelőtt a bíró munkájának elfogadottságán, kollégái elismerésén múlik. A magasabb bírói fórumok esetén az érdem alapú kiválasztásba esetenként megjelenik áttételesen a politikai akarat, ami a tartományi alkotmánybíróságok tagjainak kinevezésénél válik plasztikussá.

A német bírák kiválasztási folyamatáról elmondható, hogy míg a kezdő bírák rekrutációjánál a jelöltek szakmai teljesítménye szinte kizárólagos szerepet játszik, a bírói ranglétrán felfelé haladva a szakmai szempontok mellett sporadikusan, majd egyre erőteljesebben megjelenik a *politikai pártok akarata* a bírák kiválasztásában. A bíróságok igazgatási vezetői esetében a politikai szempontok – regionális eltérésekkel és sajátosságokkal – ugyancsak hangsúlyos szerephez jutnak.

Míg azon bírói pozíciók esetében, amelyeknél a végső döntés a törvényhozó hatalmi ág keretében születik meg, ez a törvényhozás sajátosságaiból következő szükségszerű következmény. Ugyanakkor Németország esetében továbbra sem lehet megfedkezni a végrehajtó hatalom és azon keresztül a politikai pártok közvetett befolyásoló szerepéről a bírói hatalmi ág tekintetében, ami a külső igazgatás velejárója.

Önmagában a kiválasztási folyamatba (és egyéb igazgatási kérdésekbe) való törvényhozói és minisztériumi beavatkozás mindaddig elméleti, vitára okot adó jelenség csupán, amíg ez nem befolyásolja a bírák ítélező tevékenységét, és így nem sérti az alkotmány által védett bírói függetlenséget. Jól védhető érvek szólnak amellett, hogy miért kell más hatalmi ágakhoz tartozó – nép által választott, vagy azok által delegált képviselőkből álló – grémiumoknak, vagy a törvényhozás által felállított minisztériumoknak meghatározni a bírák kiválasztásának folyamatát.

Bírák fegyelmi felelősségre vonása

A bírák fegyelmi ügyeiben is illetékes szolgálati bíróságok (*Dienstgerichte*) alakították ki több évtizedes gyakorlatukkal a bírói fegyelmi jog dogmatikáját. E szövetségi és tagállami szinten is megtalálható bíróságok illetékesek számos olyan, bírákat érintő ügyekben is dönteni, amiről máshol a bírósági igazgatási vezetők vagy az igazságszolgáltatási tanácsok döntenek. Így a bírák áthelyezésétől kezdve, a mellékfoglalkozás engedélyezésén át a bírák felmentéséig

jelentős hatásköröket birtokolnak és szinte minden jelentős, a bíró státuszát érintő ügyben döntenek úgy, hogy főszabály szerint a testületben csak szakszabály bírák kapnak helyet.¹³ Ez az intézményi megoldás nagymértékben képes kifogni a szelet azok vitorlájából, akik a minisztériumi igazgatás fennmaradása ellen érvelnek.

A Legfelsőbb Bíróságon megalakított szövetségi szolgálati bírói tanácsnak az elnökkel együtt 3 állandó és két alkalmi bíró tagja van, amely tanács a szövetségi bírák fegyelmi ügyein túl a tartományi fegyelmi bíróságok fellebbviteli fórumaként is szolgál. A kizárólagos szakszabályi tagság sem maradt azonban kritika nélkül és meglepő módon éppen egy bírósági elnök tollából származik az a megállapítás, hogy a bírói függetlenséget veszélyezteti az a tény, hogy kizárólag szakszabály bírák gyakorolnak fegyelmi jogköröket kollégáik felett.¹⁴ A kollegialitás – akárcsak más területeken – megértővé és elnézővé teheti a fegyelmi ügyekben illetékes bírót, ami a szélesebb szakma és a közvélemény rosszallását és adott esetben törvényhozási reakciókat is kiválthat. Így történt ez 2004-ben, amikor éppen a kollegialitás szempontját kiemelve nyitotta meg a törvényhozás az utat a tartományi fegyelmi bíróságok előtt, hogy a szakszabály mellett egy az ügyvédi kamara által megválasztott ügyvéd is helyet kaphasson a testületben.¹⁵ A német tagállami szolgálati bíróságok összetételében ez nem feltétlenül jelent változást, ám a lehetőségét megteremti annak, hogy egy szervezeten kívüli tag jelenlétével erősítsék a társadalmi kontrollt. Természetesen az ezzel kapcsolatos aggályok – amelyek többek között a legitimitációs lánc sérelmét is felvetik – a szakirodalomban is hangot kaptak¹⁶ ám különösebb gyakorlati jelentőség nélkül, hiszen a bírói többség a testületben megkérdőjelezhetetlenül megmaradt, ráadásul a változtatás nem érintette a bírósággal kapcsolatos fegyelmi ügyekben eljáró végső fórum összetételét.

¹³ 1. In Disziplinarsachen, auch der Richter im Ruhestand; 2. über die Versetzung im Interesse der Rechtspflege; 3. bei Richtern a) auf Lebenszeit oder a) auf Zeit über die a) Nichtigkeit einer Ernennung, b) Rücknahme einer Ernennung, c) Entlassung, d) Versetzung in den Ruhestand wegen Dienstunfähigkeit, e) eingeschränkte Verwendung wegen begrenzter Dienstfähigkeit; 4. bei Anfechtung a) einer Maßnahme wegen Veränderung der Gerichtsorganisation, b) der Abordnung eines Richters gemäß § 37 Abs. 3, c) einer Verfügung, durch die ein Richter auf Probe oder kraft Auftrags entlassen, durch die seine Ernennung zurückgenommen oder die Nichtigkeit seiner Ernennung festgestellt oder durch die er wegen Dienstunfähigkeit in den Ruhestand versetzt wird, d) der Heranziehung zu einer Nebentätigkeit, e) einer Maßnahme der Dienstaufsicht aus den Gründen des § 26 Abs. 3, f) einer Verfügung über Ermäßigung des Dienstes oder Beurlaubung nach §§ 48a bis 48c. (2) Das Dienstgericht des Bundes entscheidet auch über die Revision gegen Urteile der Dienstgerichte der Länder.

¹⁴ Wiesen, Vortrag vor der Arbeitsgemeinschaft sozialdemokratischer Juristen Düsseldorf am 28.4.1986, Ms. S. 28; id. WITTECK, Fabian: *Anwälte als Richter? Anmerkungen zur jüngsten Novellierung des Richtergesetzes und der Neubesetzung der Richterdienstgerichte*. In: Neue Juristische Wochenschrift. 2004. 3011–3015. p.

¹⁵ Durch Landesgesetz kann abweichend von Absatz 2 Satz 2 bestimmt werden, dass ehrenamtliche Richter aus der Rechtsanwaltschaft als ständige Beisitzer mitwirken. Zum Mitglied des Dienstgerichts kann nur ein Rechtsanwalt ernannt werden, der in den Vorstand der Rechtsanwaltskammer gewählt werden kann. DRiG § 77 (4).

¹⁶ WITTECK: 2004, 3011–3015. p.

Érdemes megemlíteni, hogy a tagállami és a szövetségi bíróságokhoz nem csupán a peres felek fordulhatnak panasszal, hanem maguk a bírák is, ha úgy érzik, hogy valamilyen intézkedés, személyükkel kapcsolatos eljárás bírói függetlenségüket sérti.

Automatikus szignálás

Szinte minden, a törvényes bíróhoz való jog elvét elemző tanulmány azzal kezdődik, hogy az elv maga az 1791-es francia alkotmányban gyökerezik,¹⁷ amit a német államok többsége később átvett. Az eredetileg a végrehajtó hatalom korlátozását szolgáló elv fokozatosan a törvényhozás korlátjaként, majd később az igazságszolgáltatás önkorlátozása céljából is szerephez jut.¹⁸ Az elv német területen való kiterjesztő értelmezéséhez, mint sok más jogintézmény esetében, mindenekelőtt a hitleri igazságszolgáltatás okozta sokk vezetett. A weimari alkotmány ugyan szinte szóról szóra a mai alkotmányhoz hasonló módon tartalmazta a törvényes bíróhoz való jog elvét, ám nem kötötte a különbíróságok felállítását törvényhez. Ez pedig a hitleri Németországban azt eredményezte, hogy egyre szaporodó különbíróságok segítségével üldözhetőek a nemzetiszocializmus ellenségeit.¹⁹

A mai német, a törvényes bíróhoz való jog elvét kiterjesztő módon értelmező gyakorlat (a rendkívüli bíróságokat tiltó alkotmányos kitétel mellett) erre a fájó történelmi tapasztalatra is reflektálva próbálja megakadályozni, hogy törvényhozói, kormányzati, vagy akár bírói igazgatási önkény beleszólhasson abba, hogy az állampolgárok ügyében melyik bíróság, melyik bíró, vagy milyen összetételű bírói tanács ítélkezhesen.

A törvényes bíróhoz való jog követelményének kibomlása voltaképpen az emberi bizonytalansági tényező felszámolási kísérleteként írható le. Az mindenki számára egyértelmű, hogy az elvnek tökéletesen egy olyan hatásköri, illetékességi, szignálásra vonatkozó szabályozási rendszer felelne meg, ahol a konkrét ügyben eljáró bíró személye vagy a konkrét személyekből álló bírói tanács a hatályos törvényekből, az arra épülő más szabályokból egyéni döntés nélkül előre meghatározottan kiolvasható lenne. Ennek megvalósíthatóságát azonban más, az igazságszolgáltatásra vonatkozó elvek, mint az igazságszolgáltatás működőképessége, hatékonysága akadályozzák, melyre a német alkotmánybírósnak is tekintettel kellett lennie.

¹⁷ RUSZOLY József: *Európai jog- és alkotmánytörténelem*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2011. 438–439. p.

¹⁸ ESER, Albin: *A „törvényes bíró” és kijelölése a konkrét ügyben*. In: Magyar Jog, 1995 (42). 286–293. p.

¹⁹ ANTAL Tamás: *Árnyékország. A Harmadik Birodalom politika- és alkotmánytörténete*. In: Belvedere Meridionale, 2001. február. (1–2. szám) 104–123. p., különösen: 113–117. p.

Ezzel kapcsolatos alkotmánybíróági „engedményt” már a látszólag gond nélkül előre meghatározható hatásköri szabályok vonatkozásában, az ún. „mozgó hatáskör” kapcsán is találunk. Az ügyészek bizonyos bűncselekményeknél az ügy különleges jellegére tekintettel dönthetnek arról, hogy alacsonyabb vagy magasabb szintű bíróságnál emeljenek vádat. Az alkotmánybíróóság szerint ez nem jelenti a törvényes bíró elvének sérelmét, mert a szabályozás azonos súlyú más jogelvek megvalósulása érdekében történt.²⁰

Ugyancsak találunk más apró engedményeket az előre meghatározottság elve alól, melyek a törvényes bíróhoz való jogot nem sértik. Így pl. az egyszer már adott formában összeülő bírói tanács az 1 évre szóló ügyelosztási tervben megjelölt időn túl is eljárhat egy olyan ügyben, mely már egyszer hozzá került.²¹

Mindazonáltal elmondható, hogy a törvényes bíróhoz való jog elvét a német jogrendszer kivételesen szigorúan értelmezi, és ennek jogi megjelenési formája az ún. *ügyelosztási terv*, mely a bíróságra érkező ügyeket egyfajta automatizmus alapján rendeli az egyes bírákhoz, bírói tanácsokhoz.

Az előre meghatározottság elve mellett más, az ügyelosztást meghatározó elv stabilizálódott és nyert – mindenekeelőtt a szövetségi legfelsőbb bírósági, illetve alkotmánybíróági értelmezésen keresztül – gyakorlati jelentőséget az elmúlt évtizedekben. A *teljesség elve* alapján az automatizmusnak minden bíróra ki kell terjednie, és minden típusú ügyet le kell fedni. Az *absztraktság elve* szerint az ügyelosztási tervet általános módon kell megalkotni úgy, hogy abból egyedi döntés nélkül legyen meghatározható, hogy a beérkező ügyet melyik bírónak vagy bírói tanácsnak kell tárgyalnia. Az ügyelosztási tervet nem lehet oly módon kialakítani, hogy egy adott bíróhoz egyedileg meghatározott esetek kerüljenek. Az egyes ügyeket általános és pontosan megfogalmazott szabályok alapján kiválasztott bírácoknak kell elbírálniuk.²² Az egyes ügyekben eljáró tanácsok összetételének meghatározásánál az absztraktság mellett az írásba foglalás is kötelező feltétel.²³ A határozottság elve a lehető legpontosabb fogalmazásra ösztönzi az ügyelosztási tervet megalkotókat. Az állandóság és az évenkéntiség elve az év közbeni változtatás elé állít korlátokat.²⁴

A bíróságok jogállását szabályozó törvény (*Gerichtsverfassungsgesetz*)²⁵ a bíróságra érkező konkrét ügyek elosztásának feladatát a minden bíróságon létező elnökségre ruhazza

²⁰ ESER 1995, 287. p.

²¹ (I ZR 32/96)

²² BGH 2 Zivilsenat, 259/07.

²³ VGS 1-4/93.

²⁴ SCHILKEN, Eberhard: *Gerichtsverfassungsrecht*. Carl Heymanns Verlag, Köln – Berlin – Bonn – München, 2007. 243. p.

²⁵ A további jegyzetekben röviden: GVG.

(*Präsidium*), mely a bíróság elnökéből, és a bíróságon dolgozó bírák számától függően 4 és 10 közötti létszámú választott bíróból áll.²⁶ Ez az alapvetően „önkormányzati” testület végzi a bírói tanácsok felállítását, és határozza meg az éves ügyelosztási tervet, mely az ügyek egyes bírákhoz, tanácsokhoz rendelését előzetesen meghatározza.²⁷ Ettől, az alapvetően alfabétikus rendszerre alapozott kiosztástól csak kivételesen lehet eltérni, amit a törvényi előírásokon túl a bírósági, alkotmánybírói döntések határolnak körül. A beérkező ügyek szignálásánál a bíróságok a fent vázolt elvek betartása mellett szabadon határozhatják meg, hogy a vádlottak, felperesek kezdőbetűi segítségével vagy a vádlottak, felperesek lakóközete alapján biztosítják az automatizmust. Nem csupán a bírói tanácsokhoz kerülése előre meghatározott az ügyeknek, hanem az egyes tanácsokon belül is követelmény, hogy az egyes bírák szerepvállalása (ki pl. az ügy előterjesztője) a tanácshoz kerülő ügyeknél egy évre előre eldöntött legyen. Ettől eltérni is csak előre meghatározott módon, helyettesítési rend alapján lehet.²⁸ Minderről szavazással a tanács tagjai döntenek az adott év elején.

A német jogrendszer különleges hangsúlyt fektet az ügyelosztás szabályozottságára és ezen keresztül a törvényes bíróhoz való jog elvének érvényesítésére. Amennyiben a bíróságok az erre vonatkozó előírásokat akár az ügyelosztási terv elkészítése, akár annak alkalmazása kapcsán nem tartják be, az érintett felek számára alkotmányjogi panaszra adhat alapot.

III. Részletes szakvélemény az igazgatás kapcsán feltett kérdések kapcsán magyarul

Dr. Peter Christian Scholz bírósági elnök (am Landgericht)

A bírósági rendszer áttekintése

A német bírósági rendszer több bírósági ágra tagozódik. A legfelsőbb szinten a szövetségi és tartományi alkotmányjogi bíraskodás áll. Az igazságszolgáltatás súlypontja azonban az öt „külön bíróság”-nál van, amelyhez az általános bíraskodás keretébe tartozó büntető, polgári és családi ügyekben eljáró bírói fórumok tartoznak egyszer, továbbá a munkaügyi jogvitákban eljáró munkaügyi bíróság, az állami alkotmányjogi kérdéseket fel nem vető közjogi jogvitákra hatáskörrel rendelkező közigazgatási bíróság, a szociális törvényből eredő jogvitákra

²⁶ GVG. § 21a.

²⁷ GVG. § 21e.

²⁸ GVG. § 21g.

hatáskörrel rendelkező közigazgatási bíróság és az állami pénzügyi jogvitákra hatáskörrel rendelkező pénzügyi bíróság tartozik.

A szakbíráskodásra háromszintű szervezeti hierarchia jellemző. Ez alól kivételt képez a pénzügyi bíróság, amelyet kétszintű szervezeti hierarchia jellemez. Mindegyik külön bíróság élén egy szövetségi szintű legfelsőbb bíróság áll. (GG 95. Cikk (1) bek²⁹)

Az ún. általános rendes bíráskodás keretében eljáró bíróságok büntető, polgári és peren kívüli ügyekben határoznak. Az adott ügyben először eljáró bíróságok a járásbíróságok és a törvényszékek. Polgári ügyekben a perértéktől függ, hogy mely bíróság jár el (járásbíróságok csak 5000, - EURO perértékig a német bírósági szervezetről és igazgatásról szóló törvény³⁰ 23 § (1) alternativa) hacsak nem áll fenn valamely perértéktől független illetékesség, büntető ügyekben pedig a vádemelésnél várható büntetés mértékétől függ, hogy mely bíróság jár el (járásbíróságok 4 évig terjedő szabadságvesztés esetén 24. § (1) bek 2. alternativa GVG). Minden más esetben a törvényszékek járnak el első fokon. Törvényszék jár el a járásbíróság döntései elleni fellebbezések és panaszok elbírálásánál is. Az ítélőtábla német alternatívája az Oberlandesgericht (Berlinben Kammergerichtnek hívják) polgári ügyekben másodfokon jár el a törvényszékek (Landgericht) döntései elleni fellebbezések elbírálásánál. A polgári és büntető ügyekben eljáró legmagasabb szintű bíróság a Bundesgerichtshof, amely dönt a törvényszékek és ítélőtáblák döntései elleni fellebbezések felülvizsgálatáról.

Munkaügyi bíróságok szervezeti hierarchiája háromszintű, munkaügyi bíróság, tartományi munkaügyi bíróság, Szövetségi Munkaügyi Bíróság.

Az állami alkotmányjogi kérdéseket fel nem vető közjogi jogvitákra hatáskörrel rendelkező közigazgatási bíróságok is háromszintűek: közigazgatási bíróságok, tartományi közigazgatási bíróság, Szövetségi Közigazgatási Bíróság. Ezen bíróságok közjogi vitákban döntenek. Kivételt képeznek a szociális törvényből eredő jogviták és az adókkal illetve járulékokkal kapcsolatos jogviták.

A szociális törvényből eredő jogvitákra hatáskörrel rendelkező bíróságok a szociális bíróság, tartományi szociális bíróság és a Szövetségi Szociális Bíróság.

²⁹ Grundgesetz, Német alaptörvény, továbbiakban: GG

³⁰ a továbbiakban GVG

Az állami pénzügyi jogvitákra hatáskörrel rendelkező pénzügyi bíróság a pénzügyi bíróság és a Szövetségi Pénzügyi Bíróság.

Az alkotmánybíráskodás, amelynek szervezetét szövetségi szinten a Szövetségi Alkotmánybíróság, tartományi szinten a tartományi alkotmánybíróságai alkotják. A Szövetségi Alkotmánybíróság a tartományi alkotmánybíróságok ítéletei elleni fellebbezések esetében nem funkcionál legfelsőbb felülvizsgálati szintként.

Az állami feladatok gyakorlása és ellátása a német alaptörvény 30. cikke alapján a tartományok hatáskörébe tartozik, amennyiben az alaptörvény másként nem rendelkezik. Az alaptörvény szerint a szövetség hatáskörébe tartozik a Szövetségi Alkotmánybíróság, a Szövetségi Bíróságok, a Közös Tanács (der Gemeinsame Senat), továbbá a Szövetségi Szabadalmi Bíróság és a katonai bíróságok. Minden további első és másodfokon eljáró bíróság az alaptörvény 30. cikke alapján továbbá a bírósági rendszer és a személyi felségjogok is tartományi hatáskörbe tartoznak.

Jogi Alapok

Alkotmányjog

A bírósági szervezet alapvetései az alaptörvényben találhatóak. Az alaptörvény 20. cikk (2) bekezdésében rögzíti a hatalommegosztás elvét, ami szerint a közhatalom forrása a nép és a közhatalom gyakorlása választások és szavazások útján valósul meg. Ezen választások eredménye hatalmazza fel a törvényhozó hatalmat az alaptörvényben lefektetett jogai gyakorlására. A hatalmi ágak két további szerve a végrehajtó és az igazságszolgáltató hatalom. A hatalommegosztás elvének jelentőségét igazolja az alaptörvény 79. cikkének (3) bekezdése, ami örökkévalósági garanciaként vonult be és a legfőbb demokratikus és jogállami elvek valamint az emberi méltóság védelmének megváltoztathatatlanát, tehát örök alkotmányjogi védelmét szövegezi le.

A Szövetségi Alkotmánybíróság ítélkezési gyakorlata szerint a hatalommegosztás elve tisztán sohasem valósul meg. Ezen elv a politikai hatalommegosztáson, a három egymástól elhatárolt hatalom együttműködésén, egybefonódásán és ezáltal kölcsönös ellenőrzésen, végül a mindezekből keletkező mértékletes államhatalmon nyugszik. A hatalmi ágak lényegi része megváltoztathatatlan.

További igazságszolgáltatásról szóló alapvetés az alaptörvény IX szakaszában található. A bírósági szervezet legjelentősebb alapelvei e fejezetben nyertek szabályozást. Igazságszolgáltatás kizárólag bíróságok útján, 92. cikk; bírói függetlenség elve, 97. cikk; a bírók jogállása 98. cikk; törvényes bíró alkotmányos követelménye, 101. cikk; bíróság előtti meghallgatáshoz való jog, 103. cikk; szabadságelvonással járó intézkedések jogi garanciája, 104. cikk. Továbbá az alaptörvény 93. és 94. cikke szabályozza a Szövetségi Alkotmánybíróság összetételét és hatáskörébe tartozó feladatait, a 95. cikk pedig a legfelsőbb szövetségi bíróságok létrehozásáról rendelkezik.

Egyszerű jog

A német bírósági szervezetről és igazgatásról szóló törvény, amely 1879. október 1. napján lépett hatályba egy fontos jogszabály a nem alkotmányjogi szintű normaanyagok között. Történetileg nézve ez a törvény a kiindulópontja a mai értelemben vett GG-nek és a négy igazságszolgáltatási törvényhez tartozik. A GVG jelentősége abban van, hogy ez a törvény csak az általános rendes bírászkodásra vonatkozik, azonban hivatkozás és utalás révén a többi szakszabályozásra is kiterjed.

A német bírókra vonatkozó törvény (DRiG)³¹ szabályozza a bírók jogállását és kiképzését. Ez a törvény, mint szövetségi törvény csak a szövetségi bíróságokon dolgozó szövetségi bírókra vonatkozik. A tartományok bíróira tartományi bírósági törvények vonatkoznak, amelyek azonban nem lehetnek ellentétesek a vonatkozó szövetségi törvényi előírásokkal. További szövetségi és tartományi törvények valamint rendelkezések alkotják az igazságszolgáltatásra vonatkozó előírásokat.

Németországban nincs egy minden bíróságra egységesen érvényesülő igazságszolgáltatási szervezet. A föderalizmus elvén alapuló tartományi hatáskör az első és másodfokú bíróságokra nézve különböző illetékességet alapít és ezzel egy részben eltérő igazságszolgáltatás kialakításához vezet. A további leírás a berlini bírósági rendszerre vonatkozik. Más tartományok eltérő szabályaira ismételt utalás történik.

Bírósági szervezetrendszer

A bírósági szervezetrendszer struktúrája

Németország igazságszolgáltatása több szintű. Berlin tartományában az általános rendes bírászkodáshoz a következők tartoznak: Bíróságok igazgatása, önkormányzati tanács,

³¹ a továbbiakban DRiG

Kammergericht igazgatása, a tartományi bíróságok, és az igazságügyi tárca. Hasonló a helyzet más tartományokban is, és a szakbíráskodásnál is. Szövetségi minisztériumoknak és szövetségi bíróságoknak nincs hatásköre a tartományi bíróságok igazgatására.

Bíróságok az egyes tárcák, általában az igazságügyi tárca/ minisztérium felügyelete alá tartoznak. Ettől azonban lehetnek eltérések, mint például a berlini munkaügyi bíráskodás, mely a munkaügyi tárca felügyelte alá tartozik. Bajorországban a munkaügyi bíráskodás a Munkaügyi Minisztérium felügyelte alá tartozik, a közigazgatási bíráskodás pedig a Belügyminisztérium felügyelte alá. Szövetségi szinten a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá tartozik a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság, a Szövetségi Közigazgatási Bíróság és a Szövetségi Pénzügyi Bíróság, a Szövetségi Munkaügyi és Szociális Minisztérium felügyelte alá pedig a Szövetségi Munkaügyi Bíróság és a Szövetségi Szociális Bíróság.

Csak a Szövetségi Alkotmánybíróságnak, mint alkotmányos szervnek van kizárólag önkormányzata. Semelyik minisztériumnak nincs felügyeleti joga felette.

Bírói tanács (Richterrat), amely önálló és független szerv és feladata a bírósági igazgatásban való részvétel, vagy amely a bíróság munkáját ellenőrizné, Németországban nem létezik. Ez a bírói tanács nem összetévesztendő azzal a bírói tanáccsal, amelyet a berlini bírói törvény 33 §-a alapján minden bíróságnál meg kell választani, és feladta a bírók érdekeinek képviselete a bíróság elnökségével (Gerichtsvorstand) szemben. Ez a bírói tanács (Richterrat) olyan, mint az üzemi tanács egy gazdasági társaságnál.

A bírósági szervezetrendszer feladatai és hatásköre

A bírósági szervezetrendszer szervei

A bíróságoknál az igazgatási ügyek intézése az elnökség és az igazgatási osztály feladata.

a) Elnökség, mint testület (Präsidium)

aa) Feladatok

A GVG 21 a §-a rendelkezik arról, hogy minden bíróságon egy elnökséget, mint testületet kell alakítani. Az ügyelosztási rendet az elnök határozza meg. Az ügyelosztási rend tartalmazza, hogy az adott bíróságon milyen összetételű és számú tanácsok működnek, akadályoztatásuk esetén ki jár el helyettük. Kijelöli továbbá a bv bírót (Ermittlungsrichter). Az ügyelosztási rend tartalmazza, hogy az egyes tanácsok mely napokon tárgyalnak és melyik tárgyaló teremben. Az elnökség dönt továbbá ítélező tanácsok közti illetékességi vita esetén, amennyiben az illetékességi szabályok kizárólag az ügyelosztási renden alapulnak. A testületi elnökség

feladata ugyan az ügyelosztási rend meghatározása, a bíróság elnöke dönt viszont a saját feladatainak kitűzéséről. Az ügyelosztási rendet adott tárgyévre határozzák meg, előtte az érintetteknek állásfoglalási lehetőségük van. A gyakorlatban nem mindig határoznak évente egy teljesen új ügyelosztási rendről, hanem sokkal inkább tartalmilag módosítják a szükségszerű változások tükrében.

Az ügyelosztási rendet a bíróságon véleményezésre ki kell függeszteni, további nyilvánosságra hozatal nem szükséges. Időközben szokássá vált, hogy a bíróságok az ügyelosztási rendjeiket az interneten is közzéteszik. A berlini tartományi bíróság 2018. évi ügyelosztási rendje a következő linken tekinthető meg: <https://www.berlin.de/gerichte/landgericht/das-gericht/zustandigkeiten/artikel.385572.php>

Az ügyelosztási rend meg kell, hogy feleljen a törvény által rendelt bíró és a bírói függetlenség követelményeinek. Azt, hogy egy bíróságon milyen összetételű és számú tanácsok működnek, generális- absztrakt módon előre kell meghatározni, elkerülve a visszaéléseket. Például ez úgy érhető el, hogy polgári ügyeknél az ítélkező tanácsokat az alperes nevének kezdőbetűje alapján osztják be, vagy egyszerűen csak a kereset beérkezésének sorrendje.

A GVG 21 e § (3) bek alapján adott tárgyévből az ügyelosztási rend az arányos munkateher megvalósítása érdekében illetve egy bíró akadályoztatása vagy cseréje esetén módosítható. A törvény által rendelt bíró elve alapján egy bíró áthelyezése csak előre meghatározott elvek alapján történhet, megakadályozva ezzel egy bíróság bírúinak önkényes kinevezését. Az ügyelosztási rend módosításának okát határozatba kell foglalni vagy jegyzőkönyvbe kell venni. A határozatnak vagy jegyzőkönyvnek olyan konkrét adatokat kell tartalmazni, hogy a későbbiek során is nyomon követhető legyen a módosítás oka. A GVG 21 e § (5) bek alapján, ha adott tárgyévből az előre megállapított ügyelosztási rend alapján kijelölt bíró személyében változás áll be, más ítélkező tanácsba osztják be, előtte meg kell hallgatni, hacsak nem valami rendkívüli ügy főrog fenn.

bb) Összetétel

Az elnökség, mint testület (Präsidium) a költségvetésben rögzített álláshelyek számától függően négy, hat, nyolc vagy tíz megválasztott bíróból és magából a testületi elnökből áll a GVG 21 a § (2) bek alapján. A bírói tagokat 4 évre választják, ugyanakkor két évente a tagok felét újra választják a GVG 21 b § (4) bek alapján. Az elnökségi testület elnöke hivatalból tagja az elnökségnek, mint testületnek.

Szavazásra jogosult minden olyan határozatlan időre kinevezett bíró (Richter auf Lebenszeit), minden határozott időre kinevezett bíró (Richter auf Probe), aki az adott bíróságon kinevezett bíró illetve minden legalább 3 hónapra az adott bíróságra delegált bíró (GVG 21 b § (1) bek. első mondata). Választható minden olyan határozatlan időre kinevezett bíró, aki az adott bíróságnál bírói tisztséggel rendelkezik (§ 21 b § (1) bek 2. mondata). A Präsidium a bírói önkormányzati tanácshoz tartozik. (Das Präsidium gehört zur richterlichen Selbstverwaltung.) A választás nem mellőzhető. A választott bírók számára a közreműködés a Präsidium munkájában szolgálati kötelezettség.

cc) Működés

A Präsidium a határozatait szavazati többséggel hozza. Az ügyelosztási rendről való tanácskozás és határozathozatal során a Präsidium tagjai bírói függetlenségükben járnak el. Ez ugyan bírói, de nem ítélező feladat. A Präsidium működésével kapcsolatos törvényi szabályozás hiányos, éppen ezért maga a Präsidium dönt köteleességszerű mérlegelés után saját eljárásáról. Ehhez dönt saját ügyrendjéről (Geschäftsordnung), amiben például szabályozza az idézés módját. Arról is dönthetnek, hogy egy kérdésről való tanácskozás esetén nem mindig kell személyesen részt venni az ülésen, hanem testületi szerv ülés nélkül úgyis dönthetnek, hogy a testület minden tagja a javaslatot levél / e-mail útján megkapja és a szavazatát is úgy adja le (Umlaufverfahren). Sok tartományi bíróságnál a Präsidium döntéseit egy Präsidialrichter készíti elő, aki a bírói tevékenységtől emiatt a feladat miatt messzemenően mentesítve van.

A Präsidium tanácskozásai, tagjainak véleménynyilvánításai titkosak. A Präsidium ülései éppen ezért alapvetően nem nyilvánosak, viszont egy generális bírói nyilvánosságot mégis megenged. Dönthet arról is, hogy bizonyos bírók csak külön kérelemre vehetnek részt a teljes ülésen vagy csak bizonyos kérdésekről való döntés során vehetnek részt az ülésen. Az alapvetően nem nyilvános ülések miatt a Präsidium döntéseit az ügyben érintettel szemben nem kell indokolni. A bírói függetlenség érdekében meg kell akadályozni, hogy a szavazás illetve a szavazás eredménye nyilvánossá váljon.

b) Igazgatás

A bíróság igazgatását az Elnök látja el, akit ebben a tevékenységében egy igazgatási osztály (Verwaltungsabteilung) segít. Az igazgatási osztályon igazságügyi tisztviselők (Justizbeamten) mellett bírók is dolgoznak, akiket erre az időre bírói tevékenységük alól mentesítenek. A hatalommegosztás elve miatt bírók egyidejűleg nem dolgozhatnak a törvényhozói és végrehajtó

hatalom szerveinél. Ez alól kivételt jelent a bírósági igazgatásban való tevékenység ellátása. A bírók rendszerint csak munkaidejüknek egy részében látnak el bírósági igazgatási feladatokat, munkaidejük másik részében ítélkeznek. A bírósági igazgatásban részt vevő bírók helyzete összehasonlítható a közigazgatásban dolgozó tisztviselőkével. Utasításhoz kötöttek a szolgálati felettséssel szemben. Ez azonban nem érinti az ítélkező tevékenységüket, ott korlátlanul érvényesül a bírói függetlenségük. Minden bíróságnál van bírósági iroda és annak egy vezetője, aki szolgálati előjárónak minősül és a bíróság elnökének van alárendelve.

A tartományi bíróság és a járásbíróságok elnökeinek szolgálati felügyeleti jogai vannak azon bíróságok felett, amihez hozzátartoznak. A szolgálati felügyeletnek törvényszerű cselekvést kell takarnia, és vonatkozik az adott bíróságokon dolgozó bírókra, igazságügyi tisztviselőkre, egyéb alkalmazottakra és dolgozókra is. A szolgálati felügyelethez tartozik a jelentési kötelezettség, ami törvényből adódik, vagy egyéb különleges esetből és a panaszok elbírálása. Szolgálati felügyelet keretében sor kerülhet kifogás tételre vagy a törvényszerű cselekvés biztosításának elrendelésére, de mindemellett figyelni kell a bírói függetlenségre.

A szolgálati felügyelet nem korlátozott a bírói igazgatásra, bírókkal szemben is megengedett, akik ítélkező tevékenységet folytatnak, de csak olyan mértékben, ami nem sérti a bírói függetlenségüket.

Mely feladatokat ruháznak az alsóbb szinteken lévő bíróságokra igazgatási körben, az tartományonként eltérő lehet. Fő feladatuk a bíróságon belüli igazgatás megszervezése olyan mértékben, mint ami a közigazgatási szervekre is hárulna. Ezeket a feladatokat a bírósági igazgatás saját felelősségére látja el.

Igazgatási feladatok a berlini tartományi bíróságnál

A berlini tartományi bíróság igazgatási osztálya (Verwaltungsabteilung) a következő igazgatási feladatokat látja el:

- bíróknál a múlt munkaeredmények minősítése (bíráknál, köztisztviselőknél ezen időnkénti minősítés az előléptetés alapja)
- a bírók és a személyzet személyi ügyeinek intézése, mint pl: szabadság engedélyezése, táppénz, bírák akadályoztatása esetén a helyettesítésük
- szakmai gyakorlatukat töltők fogadása, és gyakorlati idejük megszervezése ítélő tanácsoknál

- közjegyzők feletti szolgálati felügyelet gyakorlása, közjegyzők ügyvezetésének rendszeres felülvizsgálat és ellenőrzése
- az összes számítástechnikai eszköz beszerzése egy központi egység által történik és nem a bíróságok saját maguk intézik, van egy csoport, ami a bíróságok számítástechnikai dolgaiért felel
- a berlini költségvetési tervezetben van egy fejezet az összes bíróság költségvetésére nézve, konkrét költségvetési kérdésben az igazgatási osztály dönt, figyelembe véve a költségvetési jog előírásait

A berlini Kammergericht (ítélőtábla) feladatai

Berlinben a Kammergericht látja el a bírósági igazgatás feladatait. Mint felsőbíróság felügyeleti jogot gyakorol a bírók, tisztviselők, alkalmazottak és egyéb dolgozók felett, akik a berlini tartományi és járásbíróságokon állnak alkalmazásban. A szolgálati felügyelethez tartozik többek között a járás és tartományi bíróságok törvényi kötelezettségen alapuló jelentési kötelezettsége és köztisztviselő szolgálati viselkedése (nem: döntése) ellen irányuló panasz feldolgozása. A Kammergericht feladata, hogy a rendes bíraskodás bíróságai, a közigazgatási bíróság és a szociális bíróság emberi erőforrásait úgy irányítsa, hogy a bírói szükségletet az egyes bíróságok között az igazságügyi tárcával való teljes egyetértésben kiegyenlítsse. Erre akkor kerülhet sor, amikor egy törvénymódosítás vagy az ítélkezési gyakorlatban bekövetkező változás miatt egy bíróságnál további emberi szükséglet áll elő. Amennyiben bírók delegálása vagy áthelyezése válik szükségessé, figyelembe kell venni, hogy határozatlan időre kinevezett bírók csak az egyetértésükkel delegálhatók vagy helyezhetők át figyelembe véve a bírói függetlenség elvét.

Személyzeti kérdésekben, kiválasztás, előmenetel kérdésében a Kammergericht vesz részt. Illetékes a rendes bíróságok tisztviselőinek és egyéb dolgozóinak az alkalmazása tárgyában ill. munkahelyek kijelölése a rendes bíróságok egyes bíróságain. A széleskörű igazgatási feladatokat a Kammergerichtnél 10 referatúra (osztály) látja el:

- I. Osztály

Személyzeti ügyek a határozatlan időre kinevezett bírók esetén: személyzeti kiegyenlítés a bíróságok között, előkészítése a betöltendő, az előmeneteli és a próba-állásoknak, előkészítése az olyan elnöki ügyeknek, amelyek egyszer a Kammergerichtnél kinevezett bírókat érinti és előkészítése az ügyelosztást érintő Präsidiumi ügyeknek

- II. Osztály
nem bírói szolgálatot érintő személyzeti ügyek
- III. Osztály
Személyzeti ügyek határozott időre kinevezett bírók esetén
- IV. Osztály
Prozessdezernat
- V. Osztály
kötségvetés, tervezés és fenntartása a dologi költségvetésnek a Kammergerichtnél és a összes a rendes bíraskodásba tartozó bíróságnál, idetartozik: a központi anyagbeszerzés, IT-eszközök és a könyvtár fenntartása, központi bérkifizető az igazságügyi tárcánál dolgozó összes munkatárs esetén
- VI. Osztály
 - a) szakmai gyakorlatot töltők ügye
 - b) Alkalmazása, ill. ki – és továbbképzése a nem bírói szolgálatot teljesítők esetén
- VII. Osztály
rendes bíraskodás bíróságainak sajtóosztálya
- VIII. Osztály
szervezési osztály
- IX. Osztály
közjegyzőkre vonatkozó ügyek: közjegyzői helyre benyújtott pályázat elbírálása közjegyző helyettesítésére vonatkozó indítvány, melléktevékenység végzésére vonatkozó engedély
- X. Osztály
informatika a rendes bíraskodáshoz tartozó bíróságoknál

Igazságügyi tárca

Az igazságügyi tárca gyakorolja a szolgálati felügyeletet Berlinben a bírók, igazságügyi tisztviselők, bírósági alkalmazottak és egyéb bírósági dolgozók felett. Ehhez tartozik a jelentési kötelezettsége a mellérendelt hivataloknak és a feldolgozása a köztisztviselő szolgálati viselkedése (nem: döntése) ellen irányuló panaszok.

Az igazságügyi tárca irányítja a pénzügyi és személyi szükségletek bejelentését a költségvetésnek a bíróságok működtetéséhez szükséges anyagi előfeltételek előteremtésére. Ezt

a bejelentés a berlini pénzügyi tárcának történik, aki elkészíti a költségvetést, amely aztán része lesz egy külön fejezetben a költségvetési törvénynek, amelyet a Parlament fogad el. A pénzügyi tervezet minden egyes bíróság vonatkozásában külön fejezetet alkot a költségvetésben. Ebből az eljárásból következik, hogy nem csak az igazságszolgáltatás, hanem a pénzügyi tárca is jelentős befolyással bír a bíróságok anyagi felszerelésére.

Az igazságügyi tárca végzi a határozatlan időre kinevezett bírók kijelölését a bíróságokra. Ezzel meghatározza, hogy mekkora mértékben áll a bíróságok rendelkezésére tárgyi eszköz és személyzet, beleértve a bírókat is, ami aztán jelentős mértékben kihat a bíróságok működésére. Az igazságügyi tárca részes a bírók kinevezésében és előmenetelében. Ezzel hatalmas befolyása van az igazságügy működésére.

Ez előbb elmondottak a bírói függetlenségre nézve nem jelentenek problémát, mert csak a bíróságokat érinti, de magát az ítélkező tevékenységet nem. Fenntartások a hatalommegosztás elvével kapcsolatban lehetnek oly módon, hogy az igazságügyi tárca, mint a végrehajtó hatalom részese és a Parlament, mint a költségvetési törvény elfogadója a bíróságok munkáját jelentősen befolyásolhatják. A Szövetségi Alkotmánybíróság azonban a hatalommegosztás elvének megsértését megengedhetőnek tartja azon esetekben, amikor magának az egyes hatalmi ágaknak a lényegi része érintetlen marad. Ebből kell kiindulni, amikor a két tárca és a Parlament a bíróságok munkaképességét biztosítják.

A bírósági igazgatás egyes kérdései

a) Ítélező tanácsok

A bíróság elnöke határozza meg a saját bíróságának ítélkező tanácsait; szolgálati felügyelet útján az elnök kaphat utasításokat ezzel kapcsolatban.

b) Költségvetés

A minden bíróság részére rendelkezésre álló anyagi eszközök és azok felhasználása rögzítve van a berlini költségvetési törvényben. Ebben a költségvetésben minden bíróság külön fejezettel rendelkezik, amely tartalmazza, hogy az adott költségvetési évben mennyi a megszabott bevétel és kiadás. A berlini tartományi bíróságra vonatkozóan ezek a szabályok a Berlin tartomány 2018/ 2019-es költségvetési törvényének 6. kötetében 06 tervezet 0616-os fejezetében található. Itt található konkrétan, hogy mely eszközök állnak a bíróság rendelkezésére és ezt milyen célra lehet felhasználni. Rögzítve van minden kiadás, ami a bíróság működésével kapcsolatban felmerülhet. Ehhez van kötve a bírósági igazgatás. A

bírósági igazgatás számára a pénzügyi eszközök felhasználásával kapcsolatban módosítás, ill. változtatás csak abban az esetben áll rendelkezésre, amennyire a költségvetési terv és a költségvetési törvény általános előírásai ezt megengedik.

c) Építménygazdálkodás

Berlinben a tartományi ingatlanok üzemeltetésére és fenntartására speciális szabályok vonatkoznak. Azok az ingatlanok, amelyeket Berlin tartománya közigazgatási célokra használ a SILB –ben vannak lefektetve (Berlin tartomány ingatlan különvagyon). Ehhez tartoznak a bíróság épületei is. Ezt a különvagyonot a BIM (Berlini Ingatlanmanagement) GmbH kezeli, amely Berlin tulajdonában van. Az épületek használata a bérlő- bérbeadó modell alapján történik. Ez alapján minden bíróság a BIM –nek fizet egy a piaci viszonyoknak megfelelő bérleti díjat. Az ehhez szükséges pénzt a bérlő bíróság a tartományi költségvetésből kapja. A 2018/2019-es költségvetés 6. kötetében 06 tervezet 0616-os fejezetének 51820 tétele alatt rögzített Berlin tartományának közigazgatási célokra használható épületeinek bérleti költsége. A BIM vállalja ezen ingatlanok fenntartását, üzemeltetését és ő felel az ingatlanok fenntartásért és karbantartási munkálataiért.

A bérlő-bérbeadó modell jogilag egy önszerződésnek minősül Berlin tartományában, melynek legfőbb célja, hogy központosítsa az építménygazdálkodást, és teret valamint pénzt takarítson meg. Ez a modell akkor keletkezett, amikor Berlinben a közigazgatási költségekkel nagymértékben takarékoskodni kellett. A bérleti költség nem használati specifikus kiadás. Ide tartoznak azok a költségek, amelyek az épület speciális használatához szükségesek, mint karbantartási, átalakítási, felújítási és helyreállítási költségek. Ezen költségek Berlin tartomány költségvetésében az 51925-ös tételben vannak rögzítve. A költségek felhasználásáról a bíróság igazgatási osztálya dönt figyelembe véve a költségvetési jog előírásait.

d) a múlt munkaeredmények minősítése (bíráknál, köztisztviselőknél ezen időnkénti minősítés az előléptetés alapja)

A bírókat a múlt munkaeredményei alapján minősítik, amely a szolgálati felügyelethez tartozik. Erre azért van szükség, hogy a határozott időre kinevezett bíró alkalmasságát megállapítsák a későbbi bírói kinevezéshez, ill. határozatlan időre kinevezett bíróknál felismerjék, hogy ki alkalmas előléptetésre.

Berlinben a minősítés a BeurteilungsAV alapján történik. Ezen rendelkezés alapján a határozott időre kinevezett bírókat legalább háromszor kell minősíteni, a határozatlan időre kinevezett

bírókat öt évente. Ez alól kivétel jelentenek azok a bírók, akik az 50. életévüket betöltötték, vagy az R3 –as fizetési osztályba tartoznak (ezt kétszeri előléptetés után lehet elérni). Határozatlan időre kinevezett bíróknál továbbá alkalmi minősítés is létezik, ami pl. előléptetésnél vagy áthelyezésnél szükséges.

A minősítést a közvetlen szolgálati felettes végzi. Az egységes értékelés biztosítása céljából történik még egy minősítés a magasabb szolgálati előljáró által. A berlini tartományi bíróság bírói esetében a közvetlen felettes a tartományi bíróság elnöke, a magasabb szolgálati előljáró pedig a Kammergericht elnöke.

A minősítés tartalmi elemeit szintén a BeurteilungsAV szabályozza. Ez alapján minősíteni kell: általános személyes tulajdonságokat, és alkalmasságot, valamint a szakmai, szociális és vezetői képességet. A minősítés olyan ismérvek alapján történik, amelyeknél a tulajdonság és képesség jellegzetessége adott.

e) Továbbképzés

A bírók továbbképzéséért a Német Bírói Akadémia felel, a továbbképzési helyszínek Trierben (Rheinland-Pfalz) és Wustrauban (Brandenburg) vannak. A bírók részvétele a továbbképzéseken ingyenes, a részvételi lehetőségről pedig a berlini igazságügyi tárca dönt. A bírók más által szervezett továbbképzéseken is részt vehetnek, de csak akkor, ha munkakörükkel összefügg, és ebből az alkalomból rendkívüli szabadságot kell kivenniük, a részvétel pedig nem ingyenes.

f) Munkahely berendezése

A munkahely berendezéséért az adott bíróság a felelős. A berendezések és a papír- írószer beszerzése központilag történik.

g) Jogvédelem

Akit a bírósági igazgatás általi döntés következtében jogaiban megsértettek, adott esetben jogi védelmet vehet igénybe. Alkotmányjogi sértések érvényesítése esetén alkotmányjogi bírósághoz lehet fordulni, de figyelembe kell venni az ottani eljárásjogi szabályokat.

A bírósági elnök (Gerichtspräsident) kiválasztása és kinevezése

Berlinben a Kammergericht elnökét a tartományi kormány javaslatára a tartományi parlament választja.

A 2004. április 26-ai állami szerződés alapján Berlin és Brandenburg tartományainak közös Felsőbb Bíróságai vannak, még hozzá a következők: Tartományi Munkaügyi Bíróság, Tartományi Közigazgatási Bíróság, Tartományi Szociális Bíróság és Pénzügyi Bíróság. Ezen bíróságok elnökeit a két tartományi kormány egységes javaslatára a közös bíróválasztó bizottság (Richterwahlausschuss) választja.

Az alsóbb bíróságok elnöki helyeinek betöltése Berlinben úgy történik, mint az előléptetés. A Kammergericht a pályázati anyagok ellenőrzése után a Präsidualrattal előterjeszt egy javaslatot a rendes bíróságok vonatkozásában. Az igazságügyi tárca a közös bíróválasztó bizottsággal közösen dönt. A választott pályázó kinevezéséről a Berlini Szenátus (Senat von Berlin) dönt, és Berlin polgármestere nevezi ki.

Bíróságok elnöki helyeinek betöltésére Berlinben a Kammergericht, az igazságügyi tárca és a közös bíróválasztó bizottság egyaránt jelentős befolyással bír. A Kammergericht előterjeszt a személyi javaslatot, amit az igazságügyi tárca elutasíthat, hogy a javaslatot a közös bíróválasztó bizottságnak továbbítsa. A közös bíróválasztó bizottság a javasolt személy megválasztását megtagadhatja.

A bírók kiválasztása és kinevezése

A bírók kiválasztása és kinevezése során különbséget kell tennünk az I. és II. fokú bírák kinevezése - melyet az adott szövetségi állam joga szabályoz- valamint a szövetségi bírók és az alkotmánybírók kinevezése között. Az alábbi szabályok az 1) -3.) valamint 6.) pontban Berlin Szövetségi Államának rendelkezései. Más szövetségi államokban szervezeti különbségek figyelhetők meg.

A szolgálati jogviszony létrejötte

Az Alaptörvény 33. § (2) bek szerint minden német állampolgár képessége, készsége és szakmai tudása, teljesítménye alapján állami hivatalt választhat. Ez az alapelv vonatkozik a bírói jogviszony létrejöttére is.

A bírói hivatás előfeltételeit a bírói törvény 9. § szabályozza. Ennek alapján minden pályázónak:

aa.) német állampolgárnak kell lennie az Alaptörvény 116. § alapján

bb.) szabad demokratikus alapszabályok betartását biztosítani kell

cc.) a bírói hivatáshoz szükséges képesítéssel kell rendelkeznie

dd.) kötelezően szociális kompetenciával kell bírnia

Az állami hivatal betöltésének alapvető feltétele és alapelve, és így a bírói hivatásnak is a legjobbak kiválasztásának szabálya. A jogviszony létrejöttének feltételül szolgáló első és második államvizsga jegyek ponthatára meghatározásra kerül a kinevezésre jogosult által. Általános elvárás az átlag feletti jegyekkel való rendelkezés. Egy alacsonyabb szintű pályázat benyújtása esetén az államvizsgajegyek iránti elvárások is kisebbek. A bírók alkalmazása az első államvizsga teljesítményének prognózisa alapján történik, majd utána egy kiválasztási eljárás indul el. A kiválasztási eljárás része a bizottság általi meghallgatás, mely bizottság a pályázóról személyes véleményt alkot. Különösen itt érvényesül a Német Bírói törvény 9. § (4) bekezdésében meghatározott szociális kompetencia a pályázó esetében. A döntés alapját a pályázó szakmai és személyi képességei alkotják, politikai nézet és személyes kapcsolatoknak semmiféle jelentősége nincs. Ugyancsak nem bír jelentőséggel a pályázó neme sem, hiszen a német igazságszolgáltatásban a nemek egyenlőségének elve régóta fennáll. A 2016. december 31-én a Német Szövetségi Köztársaság bírói létszámának 44,45% nő, mely egyre inkább növekszik, és 2009 és 2017 között a tanácsban eljáró bíróságnál a felrendelésekben több nő vett részt, mint férfi. A bíróságok vezetői között is magas a nők megoszlási aránya. A bírói helyekre pályázóval szemben teljesítendő követelményeket Berlinben a 2007. december 5-i rendelet szabályozza, amely az alábbi címen tölthető le: <https://www.berlin.de/sen/justis/vorschriften/vorsschrift.450844.php>.

b.) A pályázati eljárás:

Berlinben a pályázati eljárás az igazságügyi tárcához benyújtott pályázattal kezdődik. A pályázat anyaga és a meghallgatás alapján a bíróság javaslatot tesz a pályázó személyére, mely rangsorhoz a Präsidialrat is véleményt ad. Ezt követően az adott pályázóra vonatkozó javaslatot az igazságügyi szenátor véleményével együtt a közös bíróválasztó bizottság részére továbbítják, és együtt döntenek felvételről. Itt is jelentős befolyása van a Kammergerichtnek, az igazságügyi tárcának és a közös bíróválasztó bizottságnak.

Más szövetségi államokban a felvételi eljárás ettől eltérően kerül szabályozásra, így például Észak-Rajna-Vesztfáliában - mely három ítélőtáblával is rendelkezik - a pályázatot mindig annál az ítélőtáblánál kell benyújtani, amelynek az illetékességi területén a pályázati eljárás folyik. Nem minden szövetségi államban van bíróválasztó bizottság, abban, hogy a bírók alkalmazásánál vagy kinevezésben egy bíróválasztó bizottság részt vesz-e, a tartománynak kell döntenie.

aa.) Bíróválasztó bizottság:

A bíróválasztó bizottság a Parlament egyik bizottsága, melyet a berlini képviselők tagjai választanak, összesen 8 képviselőből, 2 bíróból és 1 ügyvédből áll, nem állandó tag az ügyészség és az 5 szakbíróság, akik a hatáskörükbe tartozó ügyekben rendelkeznek szavazati joggal.

A bíróválasztó bizottság bíró tagjainak megválasztása egy jelölőlista alapján történik, melyre határozatlan időre kinevezett bírók kerülhetnek fel. Ez bizottság dönt ugyanis a határozott időre kinevezett bírák és a határozatlan időre történő bírói kinevezéseiben. Ők választják ki a pályázó bírók közül azt, aki szakmailag és személyileg legjobban alkalmas a bírói hivatásra. A szavazás titkos és 2/3-os többség szükséges hozzá. Az a javaslat, mely többséget nem szerez, újból a bíróválasztó bizottság elé kerülhet. Ebben az esetben egyszerű többség elégséges a döntéshez. A bíróválasztó bizottság csak a szenátus által meghatározott (kijelölt) bírók személyéről dönthet, saját javaslattételi joga nincs. A bíróválasztó bizottság összetétele és hatásköre más szövetségi államokban másként is szabályozást is nyerhet.

bb.) Elnöki tanács: (Präsidialrat)

Minden felsőbb bíróságnál elnöki tanács került megalakításra, melynek tagjai a mindenkori felsőbb bíróság elnöke és a különböző bíróságokhoz tartozó bírók által megválasztott tagok. Ez a grémium alkalmanként törvényszékek személyi döntéseiben határozott időre kinevezett bírók alkalmazásában, valamint határozatlan időre kinevezett bírák kinevezésében és a bírák előléptetési rendszerében foglal állást.

A bírók alkalmazásának eljárásairól további útmutatást a

<https://www.berlin.de/sen/justva/uever-uns/karriere/artikel.1026phb-n> található.

cc.) Határozott idejű kinevezés

A bírók először határozott időtartamra 3 év kerülnek kinevezésre, mely 5 év időtartamig meghosszabbítható. A határozott idejű kinevezés alatt többször megméretettnek, legalább három szakmai értékelésben részesülnek a szakmai és személyes képességeikről, készségeikről a határozatlan időre történő kinevezés előtt. A második év lezárásig indoklás nélkül a határozott idejű bíró elbocsátható. A harmadik és negyedik év eltelte után a határozott idejű bírót elbocsátani nem lehet, azonban amennyiben nem alkalmas a bírói hivatás betöltésére, akkor a bíróválasztó bizottság a határozatlan időre történő kinevezést elutasítja. Tekintettel a bírói hivatásra pályázók kiválasztásánál a pályázókkal szemben támasztott magas követelmények és a pályázati eljárás magas színvonala miatt határozott időre kinevezett bíró elbocsátása ritka dolog. Emellett a határozott idejű bíró saját kérésére kérheti jogviszonya megszüntetését, ha a bírói hivatás elvárásainak nem tud megfelelni.

Határozatlan idejű bírói kinevezés:

A határozott időtartamú kinevezés sikeres letelte után a bírók ugyanolyan eljárásban vesznek részt, amely a határozott bírói kinevezést megelőzi. Pontosan fogalmazva a határozatlan idejű kinevezés a bírói felső korhatár eléréséig és a nyugdíjba vonulásig tart. Ez szövetségi bírók esetében 67 év, míg a Szövetségi Állam szolgálatában álló bírók esetében 65 év, például Berlinben, illetve 67 év Brandenburgban. A nyugdíjkorhatár elérésével a bírói jogviszony nem meghosszabbítható.

A határozatlan idejű bírói kinevezés kizárja annak lehetőségét, hogy a bírónak újból pályáznia kell. Ennek magyarázata a bírói függetlenség, hiszen egyébként az a veszély állna fel, hogy a bírók nem

függetlenek a döntéseikben, hanem az újraválasztásukhoz szükségesek szerint járnak el.

A határozatlan idővel történő kinevezéssel a bíró szolgálati helye egy meghatározott bíróság, a jogszabályi rendelkezések alapján a szolgálati hely egy másik bíróságra is kiterjedhet. A bíró szolgálati helye a bíróság székhelye. A bíróságok székhelyét szervezeti törvények határozzák

meg, melyet a törvényszék vagy a bíróság illetékességi köre határoz meg.

Bírókat nem illeti meg a szolgálati helyül szolgáló bíróság meghatározásának joga. Így amennyiben a bíróság székhelye megváltozik, így a bíró szolgálati helye is, melyet a bírónak követnie kell. Így volt ez a Bundestag határozata alapján, amikor a szövetségi kormány székhelye Berlin lett, így a Szövetségi Közigazgatási Bíróság székhelye Berlinből Lipcsébe került áthelyezésre. Bár ilyen változtatások valamennyi szolgálatot teljesítő bíró számára kényelmetlenségekkel jár, hiszen a szolgálati helyére hosszabb távon utaznia kell, illetve költözés is szükségessé válik, melyek további hátrányokat okozhat a család számára. Így amennyiben más lehetőség nem áll fenn, el kell fogadni azt a tényt, hogy egy másik bíróság az eredeti székhelyre elhelyezésre kerül. Bíróság székhelyének megváltozásával a bírók számára az ezzel járó hátrányok csökkenthetőek annyiban, hogy a munkaidő nem kötött, munkaidejét a tanácskozások, tárgyalások idején kell a bíróságon töltenie. Olyan kötelezettség nem áll fenn a bírókkal szemben, hogy a bíróság székhelyén kell lakóhellyel rendelkezniük.

A bírák előléptetése:

a) A legjobb kiválasztása

A bírók előléptetése során ugyancsak a legjobbak kiválasztásának alapelve érvényesül, ehhez alapkitétel a pályázó szolgálati megítélése.

b) Felsőbb bíróságra való felrendelés

Berlinben egy bíró szakmai előmeneteléhez szükséges a felsőbb bíróságokra való felrendelés. Ehhez a legjobbak kiválasztására a bíró értékelése alapján kerül sor. A kiválasztott bíró a hozzájárulásával a felsőbb bírósághoz kirendelésre kerül, ahol a vezetőség a tanács (felsőbb bíró tanács) egy bíróját beosztja mellé. Ott a felrendelt bíró teljes jogkörrel bíróként eljár a tanács ügyeiben, a tanács tagjaival azonos jogok és kötelességek illetik meg. A felrendelés - melynek időtartama 9 hónap- követően 2 szakmai értékelésben részesül a felrendelt bíró. Eredményes felrendelés esetén az értékelések átlag feletti minősítéssel zárulnak. A felrendelést követően a bíró visszatér a bíróságra, ahová kinevezésre került. A bírák felrendelése a bírói függetlenséget nem sérti.

A sikeres felrendelés azonban nem jelent jogot az előléptetésre, hiszen az formális előfeltétele az előléptetésnek, enélkül bármely pályázó előléptetése eredménytelen lenne. A legjobbak kiválasztása a felrendelésben részt vevő bírák közül kerül sor. Az előléptetésnél ugyanaz a pályázati eljárás, mint a határozott idejű bírák, valamint a határozatlan idejű kinevezésénél, illetve a bírósági elnökök kiválasztásánál. A felrendelés valamennyi szövetségi államban az előléptetés előfeltétele.

c) Kiválasztási kritériumok:

A magasabb bírói tisztségbe való előrejutás kérdésében egy részletes összefoglaló készül arról, hogy mely bíró előléptetésére kerül sor és miért más pályázók kiválasztása nem eredményes. Ebben az eljárásban valamennyi pályázót tájékoztatják arról, hogy melyik pályázó kerül kinevezésre. A sikeres pályázó legkorábban a tájékoztatást követően két héten belül kinevezésre kerül. A sikertelen pályázókat a pályázati eljárás anyagai tekintetében akta betekintési jog illeti meg.

d) Jogorvoslat (közzszolgálati/köztisztviselői/bírói álláshely betöltéséről szóló per)

A bírói előmenetelben meghozott döntés ellen jogorvoslatnak van helye. Az eredménytelenül pályázó bíró egy keresetet nyújthat be, mellyel a pártatlan és elfogulatlan döntési eljáráshoz való jogát érvényesítheti. Mivel a sikeres pályázó kinevezésével a pályázati eljárás véget ér, a közigazgatási bíróság határozata a kinevezést ideiglenes felfüggesztő rendelkezéssel megállítja. Az elutasító határozat jogerejének beálltát megelőzően tárgyalás tartása szükséges, mely a pályázati eljárás elbírálásának jogszerűségéről határoz. Ez a fajta jogorvoslat manapság ritka, hiszen az előmeneteli lehetőségek számbeli korlátozott volta szemben áll az előremenetel érdekével, így az ezzel járó késedelmek és az ezen helyek betöltésének elhúzódása nehézségeket okoz, melynél a jogállamiság és a jogbiztonság elvei figyelmen kívül nem hagyhatóak.

Szövetségi bírók megbízatása

A szövetségi bírók megbízatásáról az alaptörvény 95. cikke (2) bekezdése és a bírók

választásáról szóló törvény rendelkezik akként, hogy a különböző szakbíróságokhoz tartozó szövetségi miniszter és a bíróválasztó bizottság dönt közösen. A szövetségi elnök nevezi ki a szövetségi bírókat határozatlan időre, ill. a nyugdíjkorhatár eléréséig, 67. életév betöltéséig.

Javaslattevői jog a kinevezésre váró bírók esetén a különböző szakbíróságokhoz tartozó szövetségi minisztert és a bíróválasztó bizottságot illeti meg. Szövetségi bíróvá váláshoz nem kell előzetesen tartományi szolgálatban eltöltött idő. Ez a legtöbb szövetségi bíró esetén igaz. Szövetségi bíróvá válhat ügyvéd is vagy vezető minisztériumi tisztviselő. A minimum korhatár 35 év.

A Szövetségi Alkotmánybíróság 2016. 09. 20-ai határozatával egy alapvető döntést hozott a szövetségi bírók választásával kapcsolatban. Ez alapján a szövetségi bírók választására is vonatkozik az alaptörvény 33. cikk (2) bekezdésén alapuló legjobbak kiválasztásának elve, így a kiválasztás alapvetően csak olyan szempontokon nyugodhat, amelyek közvetlenül az alkalmasságot és a szakmai teljesítményt érintik. Jogvédelmi szempontból a kiválasztási szempontokat írásban kell lefektetni. A bíróválasztó bizottság szabadon dönt, a legjobbak kiválasztásának elve ugyan nem köti szigorúan, de az elvet nem hagyhatják figyelmen kívül a döntésüknél. A kinevezéshez az illetékes miniszter jóváhagyása kell, de a miniszter azonban nem szabad a döntésében. El kell, hogy fogadja a bíróválasztó bizottság döntését, mert különben a döntés a miniszteré magáé lenne, így pedig a bíróválasztó bizottság vesztene értelmét. A bíróválasztó bizottság választásához csak abban az esetben nincs kötve, amennyiben a formális kinevezési szabályokat vagy az eljárási szabályokat nem tartották be, és a döntés minden körülmény mérlegelése után tekintettel a legjobbak kiválasztásának elvére nem lenne értelmezhető. A miniszternek figyelembe kell venni az elnöki tanács állásfoglalását és a jelölt szolgálati minősítését is. Attól, hogy a miniszter a bíróválasztó bizottság döntéséhez kötött, a saját döntését nem kell indokolni, csak akkor, ha felmerül a gyanú, hogy a bíróválasztó bizottság a releváns szempontokat, úgy, mint képesség, alkalmasság és szakmai teljesítmény, figyelmen kívül hagyta a döntésénél. Ezen felül még akkor ajánlott az indoklás, ha miniszter megtagadja a hozzájárulását a jelölt kinevezésénél, vagy nem vette figyelembe az elnöki tanács állásfoglalását vagy a jelölt szolgálati minősítését.

b) Bíróválasztó bizottság

A bíróválasztó bizottság tagjai hivatalból minden olyan tartományi miniszter, akinek tárcájához az alsóbb szintű bíróságok és az azokhoz tartozó felsőbb bíróság választandó szövetségi bírója tartozik. A bizottság további tagjait a szövetségi parlament választja olyan arányban, mint a tartományok miniszterei a bizottságban képviseltetik magukat. A megválasztott tagok a szövetségi parlament választható tagjai és jogi gyakorlattal kell rendelkezniük. A bizottság 32 tagból áll.

A bíróválasztó bizottság elé kell terjeszteni a választandó szövetségi bíró személyi aktáját. A bizottság titkos szavazással és egyszerű többséggel dönt.

c) Elnöki tanács: (Präsidentialrat)

A szövetségi bíró választásában annak a felsőbb bíróságnak az elnöki tanács is részt vesz, ahol a szövetségi bíró kinevezésre kerül. Az elnöki tanács állásfoglalást ad a jelölt bíró személyi és szakmai képességéről. Minden felsőbb bíróságnál elnöki tanács került megalakításra. Az elnöki tanácsa tagjai a bíróság elnöke, annak helyettese és a tanács megválasztott tagjai és további tagok.

d) Jogorvoslat (közszolgálati/köztisztviselői/bírói álláshely betöltéséről szóló per)

Az eredménytelen pályázó a kiválasztása tárgyában hozott döntés ellen jogorvoslattal élhet, amelyet a közigazgatási bíróságnál a miniszter ellen kell benyújtani. A pályázat eredményének újbóli bírósági felülvizsgálata nem lehetséges.

A Szövetségi Alkotmánybíróság bíráinak kinevezése

A Szövetségi Alkotmánybíróságról az Alaptörvény 93, 94 cikkei és az Szövetségi Alkotmánybíróságról szóló törvény rendelkezik.

A Szövetségi Alkotmánybíróságnak két szenátusa van, mindkét szenátusnak nyolc bírója, beleértve a Szövetségi Alkotmánybíróság elnökét, és elnökhelyettesét. A bírókat fele-fele arányban a Szövetségi Parlament és a Szövetségi Gyűlés választja.

A Szövetségi Parlament által választandó bíró egy választási bizottságot hoz létre, amely a

javaslat tételi jogot is birtokolja. A bizottságnak 12 tagja van, akiket arány szerinti választás alapján választanak. Bíró az, aki szavazatok kétharmadával rendelkezik.

A Szövetségi Gyűlés által választandó bírót a Szövetségi Gyűlés tagjai szavazatának kétharmadával választják. Választási bizottságot itt nem választanak.

A Szövetségi Alkotmánybíróság tagjait 12 évre választják, vagy leghosszabb ideig 68. életévük betöltéséig maradhatnak hivatalban. Újbóli megválasztásuk a bírói függetlenség biztosítása okából kizárt. Hivatali ideje lejártá utána az utód megválasztásáig az alkotmánybíró hivatalában marad.

Alkotmánybírónak választható, aki a bírói hivatáshoz szükséges képesítéssel rendelkezik, Szövetségi Parlament tagjaként választható, és 40. életévét betöltötte. Mindkét szenátusnak legalább 3 olyan bírója van, aki azelőtt bíró volt legalább 3 évig valamelyik felsőbb bíróságon.

Alkotmánybíró a hatalommegosztás elvéből kifolyólag, sem a törvényhozó, sem a végrehajtó hatalomban nem tölthet be pozíciót. Kizárólag csak tudományos célú melléktevékenységet láthatnak el. Minden további tevékenység gyakorlása tilos.

Az alkotmánybírók Szövetségi Parlament és Szövetségi Gyűlés általi választása nem csekély politikai befolyáshoz vezet, amit azonban a kétharmados választás megakadályoz, hogy a politikai pártok saját jelöltjüket támogassák. Kompromisszumos megoldásokra törekednek, ha egy időben több bíró jelölt is lenne, akik különböző politikai pártok támogatását élvezik. A bíróválasztáshoz szükséges többség ugyan nem akadályozza meg a politikai befolyást, de a politikailag aktív jelölteket kizárják. A Szövetségi Alkotmánybírósági ítéletek arról tanúskodnak, hogy az AB a döntéseit a legmagasabb jogi szinten hozza meg, és nem a bírónak esetleges politikai nézete alapján.

A tartományi alkotmánybíróságok bíróinak kinevezése

A tartományi alkotmánybírók kinevezése a mindenkori tartományi alkotmányok és tartományi törvények alapján történik.

Berlinben az Berlieni alkotmány 84. cikke és az alkotmánybíróságról szóló törvény az irányadó. Berlieni tartomány alkotmánybíróságának tagjai az alkotmánybíróság elnöke, annak helyettese és további 7 bíró. A bíróknak a választásuk időpontjában hivatásos bírónak (Berufsrichter) kell lenni és további 3 bírónak a bírói hivatáshoz szükséges képesítéssel kell rendelkeznie. Ez azt jelenti, hogy a berlieni tartományi alkotmánybíróságnak olyan tagjai is lehetnek, akik a bírói hivatáshoz szükséges képesítéssel nem rendelkeznek, jelenleg azonban ilyen tagja nincs az alkotmánybíróságnak. Legalább 3-3 férfi és női tagja kell, hogy legyen az alkotmánybíróságnak. Az alkotmánybíróság tagjait a berlieni képviselőház tagjai kétharmados szavazatával titkosan választja. Hivatali idejük 7 év, az újraválasztásuk kizárt. A képviselőház elnöke nevezi ki az alkotmánybírókat.

Alkotmánybírónak választható, aki a Szövetségi Parlament tagjaként választható, és 35. életévét betöltötte. Alkotmánybíró sem a törvényhozó, sem a végrehajtó hatalomban nem tölthet be pozíciót. Kizárólag csak bírói pozícióban lévők, ill. tudományos célú melléktevékenységet végzők lehetnek az alkotmánybíróság tagjai. Minden további tevékenység gyakorlása tilos.

Az alkotmánybíróság bírái csak tiszteletbeli tagként vehetnek részt az Alkotmánybíróság munkájában, mivel a tartományi alkotmánybírósághoz csak jóval ritkábban fordulnak, mint a Szövetségi Alkotmánybírósághoz. Csak általány költségterítésre jogosultak.

A más tartományok alkotmánybíróságaira vonatkozó szabályok csak csekély mértékben különböznek a Berlin tartományának alkotmánybíróságára vonatkozó szabályoktól, például a tagok létszámát illetően.

A bírósági igazgatás nyilvánossága és áttekinthetősége

A bírósági igazgatás nyilvánosságát és áttekinthetőségét illetően nincsenek általános szabályok, csak egyes esetekben találkozhatunk vele.

A berlieni tartományi bíróság ülései nem nyilvánosak. A bíró kérelemre részt vehet a teljes ülésen vagy csak bizonyos napirendi pontok tárgyalásán. Az is megengedett, hogy az elnökség a házi

ügyrendjében úgy határoz, hogy a bírósághoz tartozó bírák minden esetben részt vehetnek a bíróság ülésein.

A bírói pozíciókat, bírói vezetői pozíciókat és előléptetéseket nyilvánosan írnak ki, hogy bárki pályázni tudjon. Maga a döntési eljárás az előbbi ügyekben nem nyilvános adatvédelmi okokból. Az eljárásban csak azok vehetnek részt, akik a döntést előkészítik, vagy döntenek adott ügyben. A bíróválasztó bizottság és Präsidialrat ülései sem nyilvánosak. Ha eredménytelen egy állás vagy előléptetés iránti pályázat, csak annyiban adnak nyilvánosságot az ügynek, hogy a nyertes pályázó személyét nyilvánosságra hozzák. Sikertelen pályázó megtekintheti a kiválasztási kritériumokat, hogy ez által jogorvoslati eszközhöz tudjon folyamodni.

A bírói igazgatás belső ügyeket intéz, ezért általában ezek nem nyilvánosak. Nyilvánosságot csak akkor kap egy ügy, ha az érintettet meghallgatják, vagy a bírói képviselőkkel való kiváló együttműködésről tájékoztatnak.

Minden bíróságnál létrehoznak egy Richterrat-ot, amely az adott bíróság bíráinak feléből áll és feladata a bírói érdekek képviselete a bíróság elnökével (Gerichtsvorstand) szemben. A Richterrat és a Gerichtsvorstand a következő ügyekben együttesen jár el: személyi ügyek, bírói pozíciók és munkahelyek alakításánál, munkavédelem és baleset megelőzés terén. A Richterrat tagjainak joguk van részt venni és képviseltetni magukat az ügyben az ügy jellegétől függően vagy közös határozathozatali joggal bírnak. A szaktbíráskodási ágakban is - a pénzügyi bíróságokat kivéve - létrehoznak egy Gesamtrichterrat-ot. Minden szaktbíráskodási ágban létrehoznak egy Hauptrichterrat-ot.

További bírói képviselők a nőket és súlyosan fogyatékosokat támogató képviselők.

Az átláthatóságot segíti az a mindenkit megillető irat betekintési jog a nyilvános helyeket illetően, amit a berlini információs szabadságról szóló törvény biztosít. Bíróságokon ez csak az igazgatási folyamatokra korlátozódik, továbbá kizárt a betekintés a személyi adatokba, üzleti és vállalati titokra vonatkozó védelem illetve a különös jelentőségű közérdek, jogérvényesítés, a hivatali döntési folyamatoknál, továbbá ha az iratbetekintés ellent mondana a közérdeknek. Más tartományok szövetségi szabályai is tartalmaznak hasonló előírásokat.

Bírói függetlenség

Alapelv

A bírói függetlenség központi eleme a jogállamnak és ezzel magától értetődő. Ítélezési gyakorlat objektivitását és semlegességét szolgálja, alapja a jogállamiság és hatalommegosztás elvének. A bírók a bírói tevékenységük során csak a törvénynek vannak alávetve. Ez garantálja az egyének igazságszolgáltatásba vetett bizalmát, mert harmadik személyek befolyása kizárt. Ez különösen igaz, ha állami intézmények vesznek részt a jogvitában.

Azt is figyelembe kell venni, hogy a bírói függetlenség sem öncél, sem pedig a bírók kiváltsága. A szolgálati kötelességüket teljesíteni kell, a függetlenség kifogásával nem lehet mentegőzni.

Németországban törvényi előírások sokasága garantálja a bírói függetlenséget. Első helyen említendő az alaptörvény 97. cikke, (1) bekezdése szerint a bíró független és csak a törvénynek van alárendelve, a (2) bekezdés pedig a bíró státuszáról rendelkezik. A tartományi alkotmányok is tartalmazzak előírásokat a bírói függetlenségre nézve, pl a berlini alkotmány 79. cikk (1) bekezdése. Ezzel az alkotmány garantálja a bírói függetlenséget. Az egyszerű, nem alkotmány szintű normaanyag is tartalmaz előírásokat a bírói függetlenségre nézve, mint például bajor bíróról és ügyészekről szóló törvény. A törvényi sokaság is mutatja a bírói függetlenség jelentőségét.

A bírói függetlenségnél meg kell különböztetnünk a bíró szakmai és személyes függetlenségét. A szakmai függetlenség jogtalálást jelenti az alaptörvény 97. cikke (1) bekezdése szerint, a személyi függetlenség pedig a bíró státuszára vonatkozik.

Sachliche Unabhängigkeit- a bíró szakmai függetlensége

A bíró függetlenségéhez tartozik első helyen az utasítások arra vonatkozóan, hogy a bíró milyen úton és módon döntsön. Utasítás alatti intézkedés is sértheti a függetlenséget, ezért tilos mindenfajta befolyásolás, tanácsadás, ajánlás, utalások, kezdeményezés és bármilyen kritikai észrevétel az ítéletre vonatkozóan a bírósági vezetőtől vagy bármilyen más állami szervtől.

A bírói függetlenség a jogtalálást magát és minden vele közvetlen összefüggő előkészítő és

utólagos tevékenységet is jelenti. Ide tartoznak a perbeli cselekmények, tárgyalás kitűzése, perbeli felek, tanúk, szakértők idézése, tárgyalás előkészítése, maga a tárgyalás vezetése, a kérdés és utalás joga, a tanácskozás és az ítélet megfogalmazása.

A bírói függetlenséghez tartozik továbbá, hogy a bírók nincsenek szigorú szolgálati időhöz kötve, a munkájukat nem kell meghatározott időkeretek között elvégezni, és nincsenek a szolgálati helyükhöz sem kötve. Ez alól néhány kivétel van, ülések, tanácskozás, ügyeleti idő. A BGH indoklása szerint a jogtalálásnál a bírónak minden külső kényszertől mentesnek kell lenniük. Alkalmuk kell, hogy legyen a visszahúzóásra, és hogy szabad időbeosztás mellett, maguk által választott helyen zavartalanul és intenzíven foglalkozhassanak a munkájukkal. A jogtalálás nem egy hivatali eljárás eredménye, hanem a legszemélyesebb megismerési folyamat, aminél a bíró csakis magára számíthat. Hogy milyen mértékben élnek ezzel a bírók, az teljesen egyéntől függ. A kötelező munkaidő és munkahely hiányában magas munkateher mellett előfordul, hogy a bírók hétvégén is haza viszik a munkát. A munkaszorgalom közvetett ellenőrzése a beérkezett és tárgyaló ügyek statisztikai jelentésével valósul meg illetve a folyó ügyek és a kitűzött tárgyalások jelentésével. Ez nem érinti a bírói függetlenséget.

A függetlenség megsértését jelentheti a szolgálati felügyelet intézkedései és a szolgálati elbírálás. Ezért meg kell róla győződni, hogy ezen cselekvések a függetlenséget sem közvetlen, sem pedig közvetett módon nem sértik.

a) Szolgálati felügyelet

A bírók a függetlenségük ellenére is szolgálati felügyelet alatt állnak. A szolgálati felügyelettel az állam az igazságszolgáltatási monopóliumát gyakorolja úgy, hogy a bíróságok működését garantálja. A szolgálati felügyelet fogalmát a bírói függetlenség hatékony védelme érdekében tágan kell értelmezni. Így nemcsak közvetlen beavatkozást, hanem minden olyan befolyásolást is értenünk kell alatta, ami a bírói tevékenységre csak közvetve hat vagy arra irányul. Szolgálati felügyelet két dolgot takar: Vorhalt és Ermahnung. Vorhalt egy megállapítás, hogy a hivatali ügyeket szabálytalanul intézik. Az Ermahnung, pedig figyelmeztetés arra nézve, hogy a hivatali ügyeket előírás szerint, minden késedelem nélkül kell elintézni. Ez a bíró jövőbeli magatartására utal.

A szolgálati felügyelet csak annyiban érinti a bírót, amennyiben a függetlensége nem sérül. Az engedélyezett szolgálati felügyelt és a nem megengedett beavatkozás között a törvényalkotó nem tette meg a szükséges elhatárolást, ezt a feladatot az igazságszolgáltatásnak hagyta meg. A BGH különbséget tesz azon bírói tevékenység között, amelyre nem terjedhet ki a szolgálati felügyelet, és azon része között, ahol ez általánosan megengedett. Ez utóbbit nevezi külső területnek. Ami ezen túlmegegy, ott megengedett a szolgálati felügyelet.

A bíró tevékenység lényegéhez tartozik a tényleges ítékezés, és minden olyan bíróra átruházott feladat, ami ezzel kapcsolatban áll. Ide tartozik a jogtalálás mellett a tárgyalás előkészítése, a tárgyalás vezetése és a tanácskozás. Ez azt jelenti, hogy minden egyéb olyan intézkedés, ami arra irányul, hogy a bírót közvetve vagy közvetlenül utasítsa, hogy miként döntsön, vagy járjon el, tilos.

A külső terület olyan tevékenységet takar, ami a tényleges ítékezés lényegétől olyan messzire van, hogy arra az alaptörvény 97. cikk (1) bekezdése sem vonatkozik. Megengedett a Vorhalt és az Ermahnung alatt tárgyalt dolgok. Ezzel nem valósul meg semmilyen befolyásolás sem a hozandó ítéltre nézve, sem pedig a bíró viselkedésére nézve, hogy a hivatalát valamilyen meghatározott módon gyakorolja. A bírói függetlenség viszont sérül, amikor olyan feladatot követelnek meg a bírótól, amivel más bírók sem tudnának szakszerűen megbirkózni.

Külső területhez tartozik például:

- ülés pontossága
- talár viselése
- bíróság épületének megközelítését időben korlátozzák

A bíró, ha úgy gondolja, hogy egy szolgálati felügyeleti intézkedés megsértette függetlenségében, bírósághoz (Richterdienstgericht) fordulhat, jogorvoslatot keresve.

b) minősítés (bíráknál, köztisztviselőknél ezen időnkénti minősítés az előléptetés alapja)

A minősítés alapvetően összeegyeztethető a bírói függetlenséggel, azonban konkrét megfogalmazások sérthetik a függetlenséget. Egy minősítés ezért nem tartalmazhat közvetlen vagy közvetett utalásokat, hogy a bíró hogyan járjon el a jövőben, vagy hogyan döntsön. Csak

az általános kritikai észrevétel megengedett, de konkrét döntés kritizálása nem. A minősítésnél is különbséget kell tenni lényegi rész és külső terület között.

Persönliche Unabhängigkeit – a bíró személyes függetlensége

A bíró személyes függetlensége a bíró státuszát illeti. Itt a határozott időre és a határozatlan időre kinevezett bíró között kell különbséget tenni.

a) határozatlan időre kinevezett bíró

A bíró határozatlan időre kinevezése egy fontos eszköze a függetlenség biztosításának, mert ezzel megakadályozható, hogy a bíró az ítélkezését úgy irányítsa, hogy ezzel növelje esélyét az újra kinevezésre. Ezért nem megengedett, hogy a bíró a nyugdíjkorhatár után is hivatalában maradjon.

Költségvetésben rögzített álláshely, ami azt jelenti, hogy a bíróra egy konkrét tisztséget ruháznak át. A határozatlan időre kinevezett bírókat nem lehet áthelyezni és elbocsátani. Az alaptörvény 97. cikk (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a bíró áthelyezése vagy elbocsátása a bíró hozzájárulása nélkül csak bírói határozat alapján és a törvényben meghatározott esetekben megengedett. Hasonló rendelkezés található a bírókról szóló tv 30. §§ - ban. Szolgálati alkalmatlanság miatt egy bírót csak bírói döntés alapján lehet nyugdíjazni, a hozzájárulása nélkül. Az áthelyezés megengedett bírósági rendszer változása esetén: bíróságok összevonása, szétválasztása vagy új bíróság létrehozása. Az igazságszolgáltatás érdekében egy bíró áthelyezése egy másik bíróságra vagy a bíró nyugdíjazása csak akkor megengedett, ha bírói tevékenységén kívüli tények ezt az intézkedést kényszerűen indokolják és ez által elkerülhető az igazságszolgáltatás megsértése.

Az ügyelosztási rend módosítása nem befolyásolja a bírói függetlenséget. A törvény által rendelt bíró az előre megállapított ügyelosztási rend alapján kijelölt bíró. A bírói függetlenség megsértését jelenti, ha különleges körülmények merülnek fel. pl. ha a bírót mérlegelés nélkül hozott döntéssel egyszerűen távol tartják az igazságszolgáltatástól.

Végül a bírói függetlenséget garantálja a tisztségének megfelelő ellátás is.

b) határozott időre kinevezett bíró

A határozott időre kinevezett bírók csak korlátozott jogokkal rendelkeznek. Esetükben arról van szó, hogy a próbaidő alatt ki kell deríteni, hogy alkalmasak-e a bírói állás betöltésére, azaz rendelkeznek-e a szükséges személyes és szakmai tulajdonságokkal. Ez alapján a hozzájárulásuk nélkül egymást követően különböző bíróságokhoz lehet őket áthelyezni. Alkalmatlanság esetén, el is lehet őket bocsátani. Ez alkotmányjogilag nem problémás. Ítélező tanácsoknál, amik több bíróból állnak, a tanácsban mindig csak egy határozott időre kinevezett bíró lehet.

IV. Részletes szakvélemény az igazgatás kapcsán feltett kérdések kapcsán németül

Dr. Peter Christian Scholz Vorsitzender Richter am Landgericht a.D. Expertise zur zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland

A. Grundlagen I I. Überblick über die Ordnung des Gerichtssystems In der Bundesrepublik Deutschland gliedern sich die Gerichte in verschiedene Gerichtsbarkeiten. An oberster Stelle steht die Verfassungsgerichtsbarkeit des Bundes und der Länder. Der Schwerpunkt der Rechtsprechung liegt jedoch bei den fünf Fachgerichtsbarkeiten, zu denen die ordentliche Gerichtsbarkeit, die Arbeitsgerichtsbarkeit, die Verwaltungsgerichtsbarkeit, die Sozialgerichtsbarkeit und die Finanzgerichtsbarkeit gehören. Kennzeichnend für die Fachgerichtsbarkeiten ist ein dreistufiger Instanzenzug. Hiervon ausgenommen ist nur die Finanzgerichtsbarkeit mit einem zweistufigen Instanzenzug. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 2 über Revisionen gegen Berufungsurteile der Landgerichte und Oberlandesgerichte, wenn die Revision zugelassen wurde oder eine Beschwerde gegen die Nichtzulassung erfolgreich ist. In der Arbeitsgerichtsbarkeit besteht der Instanzenzug aus den Arbeitsgerichten, den Landesarbeitsgerichten und dem Bundesarbeitsgericht. Gerichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit sind die Verwaltungsgerichte, die Oberverwaltungsgerichte und das Bundesverwaltungsgericht. Diese Gerichtsbarkeit ist zuständig für öffentlich-rechtliche Streitigkeiten. Hiervon ausgenommen sind nur Verfahren, die die Sozialversicherung (= Sozialgerichtsbarkeit) sowie Steuern und Abgaben (= Finanzgerichtsbarkeit) betreffen. Zur Sozialgerichtsbarkeit gehören die Sozialgerichte, die Landessozialgerichte und das Bundessozialgericht. Die Finanzgerichtsbarkeit bilden die Finanzgerichte und der Bundesfinanzhof. Die Verfassungsgerichtsbarkeit üben aus auf Bundesebene das Bundesverfassungsgericht und in den Bundesländern die Landesverfassungsgerichte. Zwischen dem Bundesverfassungsgericht und den Landesverfassungsgerichten besteht kein Instanzenzug, d.h. das Bundesverfassungsgericht ist nicht das Rechtsmittelgericht gegen Entscheidungen der Landesverfassungsgerichte. Nach Art. 30 GG ist die Ausübung der staatlichen Befugnisse und Erfüllung der staatlichen Aufgaben Sache der Länder, sofern das Grundgesetz keine abweichende Regelung trifft oder zulässt. Aufgrund der Regelungen im Grundgesetz fallen das

Bundesverfassungsgericht (Art. 92 GG), die Obersten Gerichtshöfe und der Gemeinsame Senat (Art. 95 GG) sowie das Bundespatentgericht (Art. 96 Abs. 1 GG) und die Truppendienstgerichte (Art. 96 Abs. 4 GG) in die Zuständigkeit des Bundes. Alle anderen Gerichte, d.h. die Gerichte der 1. und 2. Instanz, sind wegen Art. 30 GG Einrichtungen der Bundesländer⁴, denen damit auch die Gerichtsorganisation einschließlich der Personalhoheit obliegt.

II. Rechtliche Grundlagen

1. Verfassungsrecht

Die wichtigsten Rechtsgrundlagen der Gerichtsverfassung finden sich im Grundgesetz. Hier steht an erster Stelle die Gewaltenteilung, die ein zentrales Prinzip der Staatsorganisation des Grundgesetzes ist. Sie ist in Art. 20 Abs. 2 GG geregelt, wonach die Staatsgewalt vom Volke ausgeht und in Wahlen und Abstimmungen durch besondere Organe der Gesetzgebung, der 4 Bundesländer sind Baden-Württemberg, Bayern, Berlin, Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Rheinland-Pfalz, Saarland, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein, Thüringen.

Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz

3 vollziehenden Gewalt und der Rechtsprechung ausgeübt wird. Die besondere Bedeutung des Gewaltenteilungsprinzips beweist Art. 79 Abs. 3 GG, der Ände

Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz

4 In der Bundesrepublik Deutschland gibt es keine für alle Gerichte einheitlich geltende Organisation der Gerichtsverwaltung. Die auf dem Föderalismusprinzip beruhende Zuständigkeit der Bundesländer für die Gerichte 1. und 2. Instanz begründet unterschiedliche Zuständigkeiten und damit auch eine zum Teil abweichende Gestaltung der Gerichtsverwaltung. Die nachfolgenden Ausführungen beschreiben die Gestaltung im Bundesland Berlin. Auf abweichende Regelungen in anderen Bundesländern wird verschiedentlich hingewiesen.

B. Organisation der Gerichtsverwaltung

I. Strukturen der Gerichtsverwaltung

In der Bundesrepublik Deutschland ist die Gerichtsverwaltung mehrstufig organisiert. Im Bundesland Berlin gehören in der ordentlichen Gerichtsbarkeit hierzu die eigenen Verwaltungsaufgaben der Gerichte (Selbstverwaltung), die Verwaltung des Kammergerichts als Obergericht für die Amtsgerichte und das Landgericht und die Senatsverwaltung für Justiz. Derartige Strukturen bestehen auch in anderen Gerichtsbarkeiten und in anderen Bundesländern. Bundesministerien und Bundesgerichte haben keine Zuständigkeiten für die Verwaltung der Gerichte der Bundesländer. Gerichte gehören zum Geschäftsbereich eines für sie zuständigen Ministeriums, das in der Regel das Justizministerium⁹ ist. Hiervon bestehen jedoch Ausnahmen. So untersteht in Berlin die Arbeitsgerichtsbarkeit der Senatsverwaltung für Arbeit. In Bayern sind die Arbeitsgerichtsbarkeit und Sozialgerichtsbarkeit dem Arbeitsministeriums und die Verwaltungsgerichtsbarkeit dem Innenministeriums zugeordnet. Auf Bundesebene gehören zum Geschäftsbereich des Bundesministeriums der Justiz der Bundesgerichtshof, das Bundesverwaltungsgericht und der Bundesfinanzhof und zum Geschäftsbereich des Bundesministeriums für Arbeit und Soziales das Bundesarbeitsgericht und das Bundessozialgericht. Nur das Bundesverfassungsgericht unterliegt als Verfassungsorgan ausschließlich der Selbstverwaltung. Es gehört nicht zum Geschäftsbereich eines Ministeriums. Einen Richterrat, der als selbständiges und unabhängiges Organ für die Verwaltung der Gerichte zuständig ist oder deren Arbeit kontrolliert, gibt es in Deutschland nicht. Damit nicht zu verwechseln, ist der bei jedem Gericht zu wählende Richterrat (§§ 33 ff. Berliner Richterergesetz¹⁰ [RiGBln]), der als Personalvertretung die Belange der Richter gegenüber dem

9 Im Bundesland Berlin trägt das Justizministerium den Namen Senatsverwaltung für Justiz, Verbraucherschutz und Antidiskriminierung (nachfolgend von mir als Senatsverwaltung für Justiz bezeichnet).

10 Berliner Richterergesetz: http://gesetze.berlin.de/jportal/portal/t/va5/page/bsbeprod.psm?pid=Dokumentanzeige&showdoccase=1&js_pe

d=Trefferliste&documentnumber=1&numberofresults=1&fromdoctodoc=yes&doc.id=jlrRiGBE2011rahmen&doc.part=X&doc.price=0.0&doc.hl=1. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 5 *Gerichtsvorstand wahrzunehmen hat. Dieser Richterrat entspricht dem Betriebsrat in einem Wirtschaftsunternehmen. II. Aufgaben und Zuständigkeitsbereiche der Gerichtsverwaltung*

1. Organe der Gerichtsverwaltung Bei den Gerichten ist die Erledigung der Verwaltungsangelegenheiten dem Präsidium und der Verwaltungsabteilung übertragen. a) Präsidium aa) Aufgaben. § 21 a GVG schreibt vor, dass bei jedem Gericht ein Präsidium zu bilden ist (§ 21 a Abs. 1 GVG), das einen Geschäftsplan aufstellt, in dem es die Besetzung der Spruchkörper bestimmt, die Ermittlungsrichter bestellt, die Vertretung regelt und festlegt, welche Spruchkörper für welche Fälle zuständig sind. Der Geschäftsplan bestimmt auch die Sitzungstage der einzelnen Spruchkörper und legt fest in welchen Sälen, diese ihre mündlichen Verhandlungen abhalten. Darüberhinaus hat das Präsidium Streitigkeiten zwischen Spruchkörpern über die Zuständigkeit zu entscheiden, wenn die Zuständigkeitsregelung allein auf dem Geschäftsplan beruht.¹¹ Aufgabe des Präsidiums ist damit die Geschäftsverteilung, wobei dem Präsidenten des Gerichts vorbehalten bleibt, die von ihm wahrgenommenen richterlichen Geschäfte selbst zu bestimmen. Der Geschäftsplan wird für ein Jahr beschlossen (§ 21 e Abs. 1 GVG). Vorher ist jedem Richter Gelegenheit zur Stellungnahme zu geben (§ 21 e Abs. 2 GVG). In der Praxis wird jedes Jahr nicht ein völlig neuer Geschäftsplan aufgestellt. Vielmehr wird der Geschäftsplan unter Berücksichtigung erforderlicher Anpassungen inhaltlich fortgeschrieben. Der Geschäftsplan ist im Gericht zur Einsichtnahme auszulegen. Eine weitere Veröffentlichung ist nicht vorgeschrieben (§ 21 e Abs. 9 GVG). Inzwischen ist es üblich geworden, dass die Gerichte ihre Geschäftspläne in das Internet stellen. Ein download des Geschäftsplans für 2018 des Landgerichts Berlin kann erfolgen unter <https://www.berlin.de/gerichte/landgericht/das-gericht/zustaendigkeiten/artikel.385572.php>. Der Geschäftsplan soll den gesetzlichen Richter (Art. 101 Abs. 1 GG) und die richterliche Unabhängigkeit (Art. 97 Abs. 1 GG) sicherstellen. Die Zuständigkeiten der Spruchkörper werden deshalb generell-abstrakt festgelegt, um zu verhindern, dass für konkrete Fälle erst nach ihrem Eingang bei Gericht der zuständige Richter bestimmt wird. Das soll Manipulationen ausschließen.¹² Dies wird zum Beispiel erreicht, indem festgelegt wird, dass im Zivilrecht sich die Zuständigkeit der Spruchkörper nach dem Anfangsbuchstaben des Nachnamens des Beklagten richtet oder die Reihenfolge des Eingangs der Fälle maßgebend ist. ¹¹ BGH Beschluss vom 18.11.2014 – 4 Ars 20 – 2/14, 2 StR 105/14, BeckRS 2015, 00637. ¹² BVerfG (Plenum), Beschluss vom 8.4.1997 – NJW 1997, 1497, 1498. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 6

Im laufenden Geschäftsjahr kann der Geschäftsplan nur bei Überlastung oder nicht ausreichender Belastung eines Spruchkörpers, wegen Wechsels oder dauernder Verhinderung eines Richters geändert werden (§ 21 e Abs. 3 GVG). Dabei ist es unzulässig, einzeln ausgewählte Sachen einem anderen Spruchkörper zu zuweisen. Das Prinzip des gesetzlichen Richters erfordert es, die Zuweisung nach allgemeinen Merkmalen vorzunehmen, um eine willkürliche Besetzung des Gerichts zu vermeiden.¹³ Der Grund für die Änderung der Geschäftsverteilung ist im Beschluss oder Protokoll festzuhalten. Die Angaben müssen so konkret sein, dass später überprüft werden kann, ob die Voraussetzungen für eine Änderung vorgelegen haben.¹⁴ Wird im laufenden Geschäftsjahr der Zuständigkeitsbereich eines Richters geändert oder wird er einem anderen Spruchkörper zugeteilt, dann ist er vorher zu hören, sofern kein Eilfall vorliegt (§ 21 e Abs. 5 GVG). bb) Zusammensetzung. Das Präsidium besteht je nach Anzahl der Richterplanstellen aus vier, sechs, acht oder zehn gewählten Richtern und dem Präsidenten als Vorsitzenden (§ 21 a Abs. 2 GVG). Die richterlichen Mitglieder werden für vier Jahre gewählt, wobei alle zwei

*Jahre jeweils die Hälfte der Mitglieder zur Wahl steht (§ 21 b Abs. 4 GVG). Der Präsident des Gerichts ist Mitglied kraft Amtes. Wahlberechtigt ist jeder Richter auf Lebenszeit und auf Probe, der dem Gericht zugewiesen ist, und jeder für mindestens drei Monate an das Gericht abgeordnete Richter (§ 21 b Abs. 1 S. 1 GVG). Wählbar ist jeder Richter auf Lebenszeit, dem bei dem Gericht ein Richteramt übertragen ist (§ 21 b Abs. 1 S. 2 GVG). Das Präsidium gehört zur richterlichen Selbstverwaltung. Die Wahl kann nicht abgelehnt werden. Die Mitarbeit im Präsidium ist für die gewählten Richter Dienstpflicht. cc) Arbeitsweise. Das Präsidium trifft seine Entscheidungen mit Stimmenmehrheit (§ 21 e Abs. 7 GVG). Bei der Beratung und Beschlussfassung über die Geschäftsverteilung werden die Mitglieder des Präsidiums in richterlicher Unabhängigkeit tätig.¹⁵ Es ist zwar keine rechtsprechende, jedoch eine richterliche Tätigkeit.¹⁶ Die gesetzlichen Regelungen über die Arbeitsweise des Präsidiums sind nur lückenhaft. Es bleibt deshalb dem Präsidium überlassen, wie es nach pflichtgemäßem Ermessen sein Verfahren bestimmt. Hierzu beschließt es eine Geschäftsordnung, in der beispielsweise die Ladungsfristen geregelt sind. Es kann auch festlegen, dass es für seine Entscheidungen nicht immer zusammentreten muss, sondern im Umlaufverfahren entscheiden kann.¹⁷ Bei vielen Landgerichten werden die Entscheidungen des Präsidiums durch einen Präsidialrichter vorbereitet, der für diese Aufgabe von seinen richterlichen Tätigkeiten weitgehend freigestellt ist. Die Meinungsbildung innerhalb des Präsidiums unterliegt der Verschwiegenheit. Die Sitzungen des Präsidiums sind deshalb grundsätzlich nicht öffentlich. Das Präsidium kann jedoch eine generelle Richteröffentlichkeit zulassen, aber auch beschließen, dass einzelne Richter nur auf besonderen Antrag an der gesamten Sitzung oder nur an der Erörterung¹³ BGH, Urteil vom 16.10.2008 – IX ZR 183/06, NJW 2009, 1351 Rn. 10. ¹⁴ BGH, Beschluss vom 22.3.2016 – 3 StR 516/15, NStZ 2016, 562. ¹⁵ BVerfG, Beschluss vom 28.11.2007 – 2 BvR 1431/07, NJW 2008, 909, 910. ¹⁶ BGH, Urteil vom 14.9.1990 – RiZ (R) 3/90, NJW 1991, 423, 424. ¹⁷ BVerwG, Urteil vom 25.4.1991 – 7 C 11/90, NJW 1992, 254, 255. *Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland* Dr. Peter Christian Scholz 7 bestimmter Tagesordnungspunkte teilnehmen dürfen (§ 21 e Abs. 8 GVG). Wegen der grundsätzlich nicht öffentlichen Sitzung sind Entscheidungen des Präsidiums gegenüber dem Betroffenen nicht zu begründen. Denn im Interesse der richterlichen Unabhängigkeit der Mitglieder soll verhindert werden, dass Abstimmungsverhalten und Abstimmungsergebnisse bekannt werden.¹⁸ b) Verwaltungsabteilung Die Verwaltung eines Gerichts nimmt der Präsident wahr, der dabei von einer Verwaltungsabteilung unterstützt wird. In dieser Abteilung arbeiten neben Justizbeamten und Angestellten auch Richter, die für diese Tätigkeit von ihren richterlichen Aufgaben freigestellt sind. Richtern ist aus Gründen der Gewaltenteilung zwar die gleichzeitige Arbeit in der gesetzgebenden oder vollziehenden Gewalt verboten (§ 4 Abs. 1 DRiG). Hiervon ausgenommen ist jedoch die Wahrnehmung von Aufgaben der Gerichtsverwaltung (§ 4 Abs. 2 Nr. 1 DRiG). In der Regel üben die Richter die Verwaltungstätigkeit nur mit einem Teil ihrer Arbeitszeit aus und sind zumindest teilweise auch in der Rechtsprechung tätig. Die Stellung der in der Gerichtsverwaltung tätigen Richter ist vergleichbar mit der von Verwaltungsbeamten. Sie sind weisungsgebunden gegenüber dem Dienstvorgesetzten. Dies gilt aber nicht für eine daneben ausgeübte rechtsprechende Tätigkeit in einem Spruchkörper. Dort besteht uneingeschränkt die richterliche Unabhängigkeit. Bei jedem Gericht wird als Leiter der Geschäftsstelle ein Geschäftsleiter eingesetzt (§ 10 Abs. 2 Berliner Gesetz zur Ausführung des Gerichtsverfassungsgesetzes¹⁹ [AVGVG Bln]), der Dienstvorgesetzter des nichtrichterlichen Dienstes²⁰ ist, aber zugleich als Teil der Gerichtsverwaltung dem Gerichtspräsidenten unterstellt ist. Die Präsidenten des Landgerichts und der Amtsgerichte üben die Dienstaufsicht über die Gerichte aus, denen sie angehören (§ 14 Nr. 3, 4 AGGVG Bln). Der Dienstaufsicht, die das gesetzmäßige Handeln sicherstellen soll,*

unterliegen die dort beschäftigten Richter, Beamten Angestellten und Arbeiter (§ 15 Abs. 2 AGGVG Bln). Zur Dienstaufsicht gehören die Berichtspflicht, die sich aus gesetzlichen Regelungen oder Anordnungen im Einzelfall ergeben kann, und die Bearbeitung von Beschwerden. Im Rahmen der Dienstaufsicht können Beanstandungen oder Anordnungen zur Sicherstellung gesetzmäßigen Handelns erfolgen, wobei die richterliche Unabhängigkeit zu beachten ist. Die Dienstaufsicht ist nicht beschränkt auf die Verwaltung des Gerichts. Sie ist auch gegenüber Richtern zulässig, die rechtsprechende Tätigkeit ausüben. Richter unterstehen der Dienstaufsicht jedoch nur, soweit die richterliche Unabhängigkeit nicht beeinträchtigt wird (§ 26 Abs. 1 DRiG). 18 BVerfG, Beschluss vom 28.11.2007 – 2 BvR 1431/07, NJW 2008, 909, 910. 19 Berliner Gesetz zur Ausführung des Gerichtsverfassungsgesetzes:

<http://gesetze.berlin.de/jportal/?quelle=jlink&query=GVGAG+BE&psml=bsbeprod.psm1&max=true&aiz=true>

20 Zum nichtrichterlichen Dienst, der auch als Folgedienst bezeichnet wird, gehören alle Beamten, Angestellten und Arbeiter des Gerichts. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 8 Welche Aufgaben den unteren Gerichten im Wege der Selbstverwaltung übertragen sind, mag in den einzelnen Bundesländern unterschiedlich geregelt sein. Zu ihren Kernaufgaben gehört die Organisation der Abläufe innerhalb des Gerichts wie sie auch bei jeder Verwaltungsbörde anfallen. Diese Aufgaben nimmt die Gerichtsverwaltung eigenverantwortlich wahr. 2. Aufgaben der Verwaltungsabteilung beim Landgericht Berlin Die Verwaltungsabteilung des Landgerichts Berlin nimmt zur Selbstverwaltung folgende Aufgaben wahr: • Erstellung von dienstlichen Beurteilungen für alle dem Gericht angehörenden Richter (§ 5 Abs. 1 BeurteilungsAV21) aber auch sonstigen Mitarbeiter; • Angelegenheiten der Personalverwaltung, wie Bewilligung von Urlaub, Entgegennahme von Krankmeldungen, Bereitstellung einer erforderlichen Vertretung auf der Grundlage des Geschäftsplans; • Angelegenheiten der dem Gericht zu Ausbildungszwecken zugewiesenen Referendare, insbesondere deren Zuweisung an die Spruchkörper; • Dienstaufsicht über die Notare (§ 92 Nr. 1 Bundesnotarordnung²² [BNotO]); hierzu gehört die regelmäßige Prüfung und Überwachung der Geschäftsführung der Notare (§ 93 Abs. 1 BNotO), die in Berlin Richter des Landgerichts vornehmen; • Angelegenheiten der IT vor Ort, wie Versorgung der Mitarbeiter mit Hardware und Behebung von Störungen; für die Datenverarbeitung und Speicherung der Daten ist eine zentrale Einrichtung des Landes Berlin zuständig; der Einkauf der Hardware erfolgt zentral und nicht durch die einzelnen Gerichte; • im Berliner Haushaltsplan besteht für jedes Gericht ein Einzelplan, der die dem Gericht zur Verfügung stehenden Finanzmittel festlegt; über die konkrete Verwendung entscheidet die Verwaltungsabteilung, wobei die Festlegungen des Haushaltsplans und die Vorschriften des Haushaltsrechts einzuhalten sind. 3. Aufgaben des Kammergerichts (Oberlandesgericht in Berlin) als Obergericht In Berlin nimmt das Kammergericht zunächst Aufgaben der eigenen Gerichtsverwaltung wahr. Als Obergericht übt es die Dienstaufsicht über die Richter, Beamten, Angestellten und Arbeiter in der ordentlichen Gerichtsbarkeit (§ 14 Nr. 2, § 15 Abs. 2 AGGVG Bln) und damit auch über das Landgericht und die Amtsgerichte in Berlin aus²³. Zur Dienstaufsicht gehören u.a. die Berichtspflicht der Amtsgerichte und des Landgerichts aufgrund gesetzlicher Vorschriften oder konkreter Anordnung und die Bearbeitung von Dienstaufsichtsbeschwerden. 21 BeurteilungsAV Berlin: <http://s400603590.online.de/resources/2005-06-16+Beurteilungsrichtlinien.pdf>. 22 Bundesnotarordnung: <http://www.gesetze-im-internet.de/bnoto/BNotO.pdf> 23 In Brandenburg unterstehen die Amtsgerichte nicht der Dienstaufsicht des Oberlandesgerichts, sondern des Landgerichts (§ 8 Abs. 1 Nr. 2 Brandenburgisches Gerichtsorganisationsgesetz); <http://bravors.brandenburg.de/de/gesetze-212709>). Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der

Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 9 Dem Kammergericht obliegt auch die Steuerung der Personalausstattung der Gerichte der ordentlichen Gerichtsbarkeit, des Verwaltungsgerichts und des Sozialgerichts, um im Einvernehmen mit der Senatsverwaltung für Justiz den Richterbedarf zwischen den einzelnen Gerichten auszugleichen. Das kann erforderlich werden, wenn beispielsweise durch eine Gesetzesänderung oder Änderung der Rechtsprechung bei einem Gericht ein zusätzlicher Personalbedarf entsteht. Soweit dies die Abordnung oder Versetzung von Richtern erfordert, ist zu beachten, dass aus Gründen der richterlichen Unabhängigkeit Lebenszeitrichter nur mit ihrer Zustimmung abgeordnet oder versetzt werden dürfen. Im Bereich der Personalwirtschaft ist das Kammergericht an der Auswahl und Beförderung der Richter beteiligt. Es ist Dienstbehörde für den nichtrichterlichen Dienst und zuständig für die Einstellung dieser Mitarbeiter und die Zuweisung der Stellen an die einzelnen Gerichte der ordentlichen Gerichtsbarkeit. Für die Erledigung der umfangreichen Verwaltungsaufgaben sind im Kammergericht 10 Dezernate²⁴ eingerichtet:

- *Dezernat I: Personalangelegenheiten des richterlichen Dienstes (nur für Lebenszeitrichter); richterlicher Personalausgleich zwischen den Gerichten; Überbeurteilungen; Vorbereitung der Besetzung von Beförderungs- und Erprobungsstellen; Bearbeitung der Präsidialgeschäfte, zu denen die Angelegenheiten der beim Kammergericht ernannten Richter und die Vorbereitung der Entscheidungen des Präsidiums über den Geschäftsplan gehören;*
- *Dezernat II: Angelegenheiten des nichtrichterlichen Dienstes;*
- *Dezernat III: Personalangelegenheiten der Proberichter;*
- *Dezernat IV: Prozessdezernat;*
- *Dezernat V: Haushaltsdezernat; Planung und Bewirtschaftung des Sachhaushalts für das Kammergericht und die gesamte ordentliche Gerichtsbarkeit; hierzu gehören auch zentraler Materialeinkauf und Finanzierung der IT sowie die wissenschaftliche Bibliothek; Zentrale Besoldungs- und Vergütungsstelle für alle Mitarbeiter im Geschäftsbereich der Senatsverwaltung für Justiz;*
- *Dezernat VI: a) Referendarangelegenheiten; Einstellung und Zuweisung der Referendare an die Gerichte; Organisation der Arbeitsgemeinschaften für Referendare; b) Einstellung sowie Aus- und Fortbildung des nichtrichterlichen Dienstes;*
- *Dezernat VII: Pressestelle für die ordentliche Gerichtsbarkeit;*
- *Dezernat VIII: Organisation und Organisationsentwicklung;*

²⁴ Vgl. hierzu auch den Tätigkeitsbericht des Kammergerichts 2016, download unter <https://www.berlin.de/gerichte/kammergericht/das-gericht/wir-ueber-uns/taetigkeitsberichte/>. *Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 10 Organisation der Geschäftsabläufe, Effektivierung der Prozesse, Organisationsberatung; Gebäudesicherheit, betriebliches Gesundheitsmanagement, organisatorische Begleitung des elektronischen Rechtsverkehrs;*

- *Dezernat IX: Notarangelegenheiten; Prüfung der Bewerbungen um eine Notarstelle; Bearbeitung der Anträge auf Bestellung eines Vertreters und Erteilung einer Nebentätigkeitsgenehmigung;*
- *Dezernat X: Informationstechnik in der ordentlichen Gerichtsbarkeit (ITOG); zentrale IT-Organisationseinheit; Betreuung der IT in anderen Gerichten; Steuerung der IT-Aufgaben und der Prozesse; Erarbeitung der Anforderung an die IT-Prozesse; Vorbereitung der elektronischen Akte.*

4. *Senatsverwaltung für Justiz als Landesjustizverwaltung Die Senatsverwaltung für Justiz übt in Berlin die Dienstaufsicht über die Richter, Beamten, Angestellten und Arbeiter der ordentlichen Justiz aus (§ 14 Nr. 1, 15 Abs. 2 AGGVG Bln). Hierzu gehört auch die Berichtspflicht der nachgeordneten Dienststellen und die Bearbeitung von Dienstaufsichtsbeschwerden. Sie steuert mit der Anmeldung des finanziellen und personellen Bedarfs für den Haushaltsplan die materiellen Voraussetzungen für den Betrieb der Gerichte. Die Anmeldung erfolgt in Berlin bei der Senatsverwaltung für Finanzen, die den Haushaltsplan aufstellt, der als Teil des Haushaltsgesetzes vom Parlament verabschiedet wird. Der Bedarf wird für jedes Gericht in einem Titel des Haushaltsplans festgelegt. Aus dieser Verfahrensweise ergeben sich erhebliche*

Einflüsse auf die materielle Ausstattung der Gerichte nicht nur durch die Justizverwaltung und sondern auch durch die Finanzverwaltung. Die Senatsverwaltung für Justiz nimmt auch die Zuweisung der Lebenszeitrichter an die Gerichte vor. Damit bestimmt sie, in welchem Umfang den Gerichten Sachmittel und Personal (einschließlich der Richter) zur Verfügung stehen, was erheblichen Einfluss auf die Arbeit der Gerichte hat. Die Senatsverwaltung ist auch an der Einstellung und Beförderung von Richtern beteiligt. Damit obliegt ihr eine erhebliche Steuerungsfunktion für die Justiz. Der sich aus der Steuerung der Personal- und Sachmittel durch die Haushaltsanmeldung ergebende Einfluss der Senatsverwaltung auf die Arbeit der Gerichte ist in Hinblick auf die richterliche Unabhängigkeit unproblematisch, weil nur die Gerichte insgesamt betroffen sind und nicht die einzelne Fallbearbeitung durch den Richter. Bedenken können sich aber aus dem Grundsatz der Gewaltenteilung ergeben. Dieser Grundsatz wird berührt, soweit die Senatsverwaltung für Justiz als Exekutive und das Abgeordnetenhaus mit dem Haushaltsgesetz als Legislative die Arbeit der Gerichte erheblich beeinflussen können. Das Bundesverfassungsgericht hält jedoch Durchbrechungen des Gewaltenteilungsgrundsatz für 25 Für die Ernennung der Notare ist die Landesjustizverwaltung zuständig (§ 12 BNotO), in Berlin die Senatsverwaltung für Justiz. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 11 zulässig, solange der Kernbereich der einzelnen Gewalten unberührt bleibt.²⁶ Davon ist auszugehen, wenn die Entscheidungen der Senatsverwaltung und des Abgeordnetenhauses die Arbeitsfähigkeit der Gerichte sicherstellen. 5. Einzelfragen der Gerichtsverwaltung a) Spruchkörper Der Präsident bestimmt die Anzahl der Spruchkörper seines Gerichts; im Wege der Dienstaufsicht können ihm hierfür Weisungen erteilt werden (§ 5 AVGVG Bln). b) Haushaltsplan Die jedem Gericht zur Verfügung stehenden finanziellen Mittel und deren Verwendung sind im Haushaltsplan zum Berliner Haushaltsgesetz festgelegt. In diesem Haushaltsplan verfügt jedes Gericht über ein eigenes Kapitel, das die für das Haushaltsjahr angesetzten Einnahmen und Ausgaben enthält. Für das Landgericht Berlin finden sich diese Regelungen im Haushaltsplan 2018/2019 Band 6 Einzelplan 06 Kapitel 061627 zum Haushaltsgesetz des Landes Berlin. Dort wird bestimmt, welche Mittel dem Gericht zur Verfügung stehen und für welche Zwecke diese zu verwenden sind. Festgelegt sind alle Ausgaben, die bei dem Betrieb des Gerichts anfallen. Daran ist die Gerichtsverwaltung gebunden. Gestaltungsfreiheit bei der Verwendung finanzieller Mittel besteht für die Gerichtsverwaltung nur, soweit der Haushaltsplan und die allgemeinen Vorschriften des Haushaltsrechts dies zulassen. c) Gebäudewirtschaft In Berlin ist die Bewirtschaftung der landeseigenen Immobilien speziell geregelt. Immobilien, die das Land Berlin für seine öffentliche Verwaltung nutzt, sind im Sondervermögen Immobilien des Landes Berlin (SILB) zusammengefasst. Dazu gehören auch Gerichtsgebäude. Dieses Sondervermögen wird von der BIM Berliner Immobilienmanagement GmbH (BIM) verwaltet, die im Eigentum des Landes Berlin steht. Die Nutzung der Gebäude erfolgt auf der Grundlage des Mieter-Vermieter-Modells. Danach zahlen die Dienststellen, d.h. in der Justiz jedes Gericht, an die BIM einen am Markt orientierten Mietzins. Die nötigen Gelder werden dem Mieter (= Gericht) aus dem Landeshaushalt zur Verfügung gestellt. So sind im Haushaltsplan 2018/2019 Band 6 Einzelplan 06 Kapitel 0616 unter dem Titel 51820 die Mietausgaben für jedes Dienstgebäude des Landgerichts Berlin festgelegt. Die BIM übernimmt dafür die Verwaltung und Bewirtschaftung der Gebäude und die Verantwortung für Unterhalt und Sanierung. Wesentlicher Zweck des Mieter-Vermieter-Modells, bei dem es sich rechtlich um ein In-sich-Geschäft des Landes Berlin handeln dürfte, ist die Zentralisierung der 26 Beschluss vom 17.7.1996 – 2 BvF 2/903, NJW 1997, 383. 27 download des Haushaltsplans 2018/2019 für Berlin unter: <https://www.berlin.de/sen/finanzen/haushalt/downloads/haushaltsplan-2018-19/>. Expertise zur Organisation der

Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 12 Gebäudewirtschaft und über die Ausweisung von „Mietkosten“ Flächen und Kosten einzusparen. Dieses Modell wurde entwickelt, als in Berlin Verwaltungskosten in erheblichem Maße eingespart werden sollten. Keine Mietausgaben sind die nutzerspezifischen Ausgaben. Hierzu gehören Kosten für Wartung, Umbauten, Renovierungen und Instandsetzung, die für die spezifische Nutzung des Gebäudes erforderlich sind. Diese Kosten sind für das Landgericht Berlin im Titel 51925 des Haushaltsplans angesetzt. Über die Verwendung der Mittel entscheidet die Verwaltungsabteilung des Gerichts unter Beachtung der haushaltsrechtlichen Vorschriften d) dienstliche Beurteilungen Richter unterliegen dienstlichen Beurteilungen, die Maßnahmen der Dienstaufsicht sind. Diese sind erforderlich, um bei Proberichtern ihre Eignung für den Richterberuf festzustellen, und um bei Lebenszeitrichtern zu erkennen, welche von ihnen für eine Beförderung geeignet sind. In Berlin gilt für Beurteilungen eine Allgemeine Verfügung (BeurteilungsAV). Danach sind Richter auf Probe mindestens dreimal zu beurteilen (§ Abs. 3 Abs. 1 BeurteilungsAV). Für Lebenszeitrichter wird alle fünf Jahre eine Regelbeurteilung vorgenommen. Hiervon ausgenommen sind Richter, die das 50. Lebensjahr vollendet haben oder ein Amt der Besoldungsgruppe R 3 (erreichbar nach zweimaliger Beförderung) innehaben (§ 2 Abs. 1 BeurteilungsAV). Ferner gibt es für Lebenszeitrichter Anlassbeurteilungen, die u.a. bei Bewerbung um ein anderes Amt (z.B. Beförderung), Versetzung oder auf Antrag ohne Begründung erfolgen (§ 2 Abs. 4 BeurteilungsAV). Die Beurteilung nimmt der unmittelbar Dienstvorgesetzte vor (§ 5 Abs. 1 BeurteilungsAV). Zur Sicherung eines einheitlichen Beurteilungsmaßstabs erfolgt zusätzlich eine Überbeurteilung durch den höheren Dienstvorgesetzten (§ 5 Abs. 2 BeurteilungsAV). Für Richter am Landgericht Berlin ist unmittelbar Dienstvorgesetzte die Präsidentin des Landgerichts und höherer Dienstvorgesetzter der Präsident des Kammergerichts. Der erforderliche Inhalt einer Beurteilung, ist in § 7 Abs. 2 BeurteilungsAV geregelt. Danach sind zu bewerten die allgemeinen persönlichen Eigenschaften und Fähigkeiten sowie die Fachkompetenz, die soziale Kompetenz und die Führungskompetenz. Die Beurteilung erfolgt anhand von Merkmalen bei denen jeweils die Ausprägung der Leistungen und Fähigkeiten anzugeben ist. e) Fortbildung Für die Fortbildung der Richter ist die Deutsche Richterakademie²⁸ mit Tagungsstätten in Trier (Rheinland-Pfalz) und Wustrau (Brandenburg) eingerichtet. Über die Teilnahme der ²⁸ Homepage der Deutschen Richterakademie: Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 13 Richter, die kostenlos ist, entscheidet in Berlin die Senatsverwaltung für Justiz. Daneben können Richter auch an Fortbildungsveranstaltungen anderer Veranstalter teilnehmen. Hierfür wird Sonderurlaub bewilligt, soweit ein dienstlicher Bezug vorhanden ist. Kosten für die Teilnahme an diesen Veranstaltungen werden aber nicht erstattet. f) Ausstattung der Arbeitsplätze Für die Ausstattung der Arbeitsplätze ist das Gericht vor Ort zuständig. Der Einkauf der Ausstattung und auch des Bürobedarfs erfolgt zentral. g) Rechtsschutz Wer sich durch eine Entscheidung der Gerichtsverwaltung in seinen Rechten verletzt sieht, kann gegebenenfalls Rechtsschutz in Anspruch nehmen. Bei der Geltendmachung der Verletzung verfassungsmäßiger Rechte kann das Verfassungsgericht angerufen werden, wobei die dortigen Prozessvoraussetzungen zu beachten sind. III. Auswahl und Ernennung der Leiter der Gerichte (Gerichtspräsidenten) In Berlin wird der Präsident des Kammergerichts auf Vorschlag des Senats (Landesregierung) vom Abgeordnetenhaus (Landesparlament) gewählt (§ 11 Abs. 2 RiG Bln). Aufgrund des Staatsvertrages vom 26. April 2004²⁹ haben die Bundesländer Berlin und Brandenburg gemeinsame Obergerichte und zwar Landesarbeitsgericht, Oberverwaltungsgericht, Landessozialgericht und Finanzgericht errichtet. Die Präsidenten dieser Gerichte werden auf einvernehmlichen Vorschlag der beiden Landesregierungen von dem gemeinsamen Richterwahlausschuss gewählt. Die Besetzung

der Präsidentenstellen der unteren Gerichte erfolgt in Berlin wie bei einer Beförderung. Für die ordentliche Gerichtsbarkeit in Berlin unterbereitet das Kammergericht nach Prüfung der Bewerbungsunterlagen und Beteiligung des Präsidialrats einen Vorschlag (§ 60 Abs. 1 Nr. 2 und 3 RiG Bln). Die Entscheidung erfolgt dann gemeinsam durch die Senatsverwaltung für Justiz mit dem Richterwahlausschuss (§ 11 Abs. 1 RiG Bln). Die Ernennung des gewählten Bewerbers wird vom Senat von Berlin beschlossen und vom Regierenden Bürgermeister durchgeführt. Erheblichen Einfluss auf die Besetzung der Stellen von Gerichtspräsidenten haben in Berlin das Kammergericht, die Senatsverwaltung für Justiz und der Richterwahlausschuss http://www.deutscherichterakademie.de/icc/drade/nav/72e/72e301b7-0c90-e031-796c326406350fd4&class=net.ictteam.cms.utils.search.AttributeManager&class_uBasAttrDef=a001aaaa-aaaa-aaaae00000000054.htm 29 Staatsvertrag über die Einrichtung gemeinsamer Fachobergerichte der Länder Berlin und Brandenburg: <https://bravors.brandenburg.de/de/vertraege-237647>. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 14 gleichermaßen. Das Kammergericht unterbreitet den Personalvorschlag. Die Senatsverwaltung für Justiz kann es ablehnen, den Vorschlag an den Richterwahlausschuss weiterzuleiten. Und der Richterwahlausschuss kann die Wahl eines vorgeschlagenen Bewerbers verweigern. IV. Auswahl und Ernennung der Richter Bei der Auswahl und Ernennung der Richter ist zu unterscheiden zwischen den Richtern der 1. und 2. Instanz, für die das jeweilige Landesrecht gilt, den Bundesrichtern und den Richtern an den Verfassungsgerichten des Bundes und der Länder. Die nachfolgenden Ausführungen zu 1) bis 3) und 6) orientieren sich an den Regelungen für das Land Berlin. In den anderen Bundesländern bestehen mitunter organisatorische Unterschiede. 1. Einstellung von Richtern a) Einstellungsvoraussetzungen Nach Art. 33 Abs. 2 GG hat jeder Deutsche nach seiner Eignung, Befähigung und fachlichen Leistung gleichen Zugang zu jedem öffentlichen Amt. Dieser Grundsatz gilt auch für die Einstellung von Richtern. Die Voraussetzungen für die Berufung in ein Richteramt sind in § 9 DRiG geregelt. Danach muss jeder Bewerber aa) Deutscher im Sinne des Art. 116 Grundgesetz sein, bb) die Gewähr dafür bieten, jederzeit für die freiheitliche demokratische Grundordnung einzutreten, cc) die Befähigung zum Richteramt besitzen³⁰, dd) über die erforderliche soziale Kompetenz verfügen. Maßgebend für die Einstellung im öffentlichen Dienst und damit auch für Richter ist das Prinzip der Bestenauslese. Die für die Einstellung zuständigen Dienststellen bestimmen hierfür die Anforderungen an die Noten im ersten und zweiten Staatsexamen. Verlangt werden in der Regel überdurchschnittliche Noten. Bei einer schlechten Bewerberlage werden die Anforderungen an die Noten mitunter herabgesetzt. Die Einstellung erfolgt aufgrund einer Eignungsprognose auf der Grundlage der Ergebnisse der juristischen Staatsprüfungen, des Werdegangs und des Auswahlverfahrens. Zum Auswahlverfahren gehört auch ein persönliches Gespräch mit einer Auswahlkommission, die sich einen persönlichen Eindruck von dem Bewerber verschafft. Hierbei kommt es insbesondere auf die von § 9 Nr. 4 DRiG verlangte soziale Kompetenz an. Grundlage der Einstellungsentscheidung sind ausschließlich ³⁰ Die Befähigung zum Richteramt erlangt jeder, der ein rechtswissenschaftliches Studium an einer Universität mit der ersten Prüfung und den Vorbereitungsdienst mit der zweiten Staatsprüfung erfolgreich abschließt (§ 5 DRiG). Ferner besitzt jeder ordentliche Professor an einer Universität im Geltungsbereich des Grundgesetzes die Befähigung zum Richteramt (§ 7 DRiG). Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 15 fachliche und persönliche Fähigkeiten des Bewerbers. Die politische Einstellung und persönliche Beziehungen haben keinerlei Bedeutung. Auch das Geschlecht spielt bei der Einstellung keinerlei Rolle. Innerhalb der deutschen Justiz ist die Gleichberechtigung weit vorangeschritten. Zum

Stichtag 31. Dezember 2016 betrug der Frauenanteil in der gesamten Richterschaft der Bundesrepublik Deutschland 44,45 %.³¹ Dieser Anteil nimmt ständig zu, denn im Zeitraum 2009 – 2017 wurden im Bezirk des Kammergerichts als Proberichter mehr Frauen als Männer eingestellt.³² Auch in den Führungspositionen der Gerichte ist der Frauenanteil hoch. Die Anforderungen an Bewerber um ein Richteramt sind für Berlin in der AnforderungsAV vom 5. Dezember 2007 geregelt, deren download erfolgen kann unter <https://www.berlin.de/sen/justiz/vorschriften/vorschrift.450844.php>. b) Einstellungsverfahren In Berlin beginnt das Einstellungsverfahren mit einer Bewerbung bei der Senatsverwaltung für Justiz. Auf Grundlage der Bewerbungsunterlagen und des Auswahlgesprächs unterbreitet das Kammergericht einen Personalvorschlag, zu dem der Präsidialrat eine Stellungnahme abgibt (§ 61 RiG Bln). Danach wird der Personalvorschlag mit der Stellungnahme dem Senator für Justiz zugeleitet, der mit dem Richterwahlausschuss über die Einstellung entscheidet (§ 11 Abs. 1 RiG Bln). Auch hier besteht ein maßgeblicher Einfluss des Kammergerichts, der Senatsverwaltung für Justiz und des Richterwahlausschusses. In anderen Bundesländern ist das Verfahren mitunter abweichend geregelt. So ist in Nordrhein-Westfalen, das über drei Oberlandesgerichte verfügt, die Bewerbung an das jeweilige Oberlandesgericht zu richten, das auch für die Einstellung zuständig ist. Es gibt auch nicht in jedem Bundesland einen Richterwahlausschuss. Ob bei der Anstellung von Richtern ein Richterwahlausschuss beteiligt ist, können die Bundesländer selbst bestimmen (Art. 98 Abs. 4 GG).³³ aa) Richterwahlausschuss. Der Richterwahlausschuss ist ein Ausschuss des Parlaments, dessen Mitglieder in Berlin vom Abgeordnetenhaus gewählt werden. Er setzt sich zusammen aus acht Abgeordneten, zwei Richtern und einem Rechtsanwalt (§ 12 Abs. 1 RiG Bln). Ferner gehören dem Richterwahlausschuss nichtständige Mitglieder aus der Staatsanwaltschaft und den fünf Fachgerichtsbarkeiten an, die an der Abstimmung mitwirken, wenn Entscheidungen für ihren Geschäftsbereich zu treffen sind. Die Wahl der richterlichen Mitglieder des

31 Bundesamt für Justiz, Richterstatistik zum 31.12.2016: https://www.bundesjustizamt.de/DE/SharedDocs/Publikationen/Justizstatistik/Richterstatistik_2016.pdf?__blob=publicationFile&v=2. 32 Tätigkeitsbericht des Kammergerichts 2017, Seite 47; download unter <https://www.berlin.de/gerichte/kammergericht/das-gericht/wir-ueber-uns/taetigkeitsberichte/>. 33

Richterwahlausschüsse bestehen z.B. in Berlin, Brandenburg, Hamburg, Hessen, Schleswig-Holstein, Thüringen. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz

16 Ausschusses erfolgt aufgrund von Vorschlagslisten, in die Richter aufgenommen werden, die von den auf Lebenszeit ernannten Richtern gewählt werden (§ 15 Abs. 1 RiG Bln). Der Richterwahlausschuss ist beteiligt u.a. an der Einstellung von Richtern auf Probe und der Ernennung von Richtern auf Lebenszeit. Er wählt die einzustellenden Richter, die für das Richteramt persönlich und fachlich am besten geeignet sind. Die Abstimmung ist geheim und für die Wahl ist eine Zweidrittelmehrheit erforderlich. Ein Vorschlag, der keine Mehrheit erhält, kann erneut in den Richterwahlausschuss eingebracht werden. Ausreichend ist dann eine einfache Mehrheit (§ 22 RiG Bln). Der Ausschuss kann nur über die von dem zuständigen Senatsmitglied vorgeschlagenen Richter abstimmen. Ein eigenes Vorschlagsrecht hat er nicht. Die Zusammensetzung und Zuständigkeiten des Richterwahlausschusses können in anderen Bundesländern anders als in Berlin geregelt sein. bb) Präsidialrat. Bei jedem Obergericht wird ein Präsidialrat gebildet, dem der Präsident des jeweiligen Obergerichts und von den Richtern des Gerichtszweigs gewählte Mitglieder angehören (§ 57 Bln). Dieses Gremium ist durch Gelegenheit zur Stellungnahme zu den Personalvorschlägen des oberen Landesgerichts an der Einstellung von Proberichtern, der Ernennung auf Lebenszeit von Richtern sowie Beförderungen von Richtern zu beteiligen (§ 60 Abs. 1 Nr. 1,

61 RiG Bln). Hinweise zu dem Verfahren bei der Einstellung von Richtern in Berlin können abgerufen werden unter <https://www.berlin.de/sen/justva/ueber-uns/karriere/artikel.261026.php>. c) Probezeit Richter werden zunächst auf Probe eingestellt. Sie absolvieren eine Probezeit, die grundsätzlich drei Jahre beträgt und die bis auf fünf Jahre verlängert werden kann. In der Probezeit durchlaufen sie mehrere Stationen. Sie erhalten mindestens drei dienstliche Beurteilungen (§ 3 BeurteilungsAV), um ihre fachliche und persönliche Eignung für die Ernennung auf Lebenszeit zu bewerten. Bis zum Ablauf des zweiten Jahres kann der Proberichter ohne Angabe von Gründen entlassen werden (§ 22 Abs. 1 DRiG). Nach Ablauf des dritten und vierten Jahres ist die Entlassung nur zulässig, wenn er für das Richteramt nicht geeignet ist oder ein Richterwahlausschuss die Übernahme in das Richteramt auf Lebenszeit ablehnt (§ 22 Abs. 2 DRiG). Wegen der hohen Anforderungen an die Qualifikation und des Auswahlverfahrens ist die Entlassung von Proberichtern durch den Dienstherrn die seltene Ausnahme. Mitunter scheiden Proberichter auf eigenen Wunsch aus, weil sich ihre Erwartungen an den Richterberuf nicht erfüllt haben.

2. Ernennung der Richter auf Lebenszeit Nach erfolgreichem Ablauf der Probezeit werden Richter in dem gleichen Verfahren wie bei der Einstellung als Proberichter auf Lebenszeit ernannt. Genau genommen bedeutet die Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 17 Ernennung auf Lebenszeit die Ernennung bis zum Erreichen der Altersgrenze für den Eintritt in den Ruhestand. Diese Altersgrenze liegt für Bundesrichter bei 67 Jahren und für Richter im Landesdienst je nach Bundesland bei 65 Jahren (z.B. Berlin) oder 67 Jahren (z.B. Brandenburg). Das Richteramt endet mit dem Erreichen der Altersgrenze und kann nicht verlängert werden. Die Ernennung auf Lebenszeit soll ausschließen, dass sich Richter wiederholt einer Wahl stellen müssen. Dies dient der richterlichen Unabhängigkeit, weil sonst die Gefahr bestünde, dass Richter nicht unabhängig entscheiden, sondern so wie sie es zur Sicherung ihrer Wiederwahl für erforderlich halten. Mit der Ernennung auf Lebenszeit wird dem Richter ein Richteramt bei einem bestimmten Gericht übertragen (§ 27 Abs. 1 DRiG), wobei bei entsprechender gesetzlicher Regelung ihm auch bei einem weiteren Gericht ein Amt übertragen werden kann (§ 27 Abs. 2 DRiG). Dienort des Richters ist der Sitz des Gerichts. Der Sitz von Gerichten wird durch Organisationsgesetze bestimmt, die auch den Gerichtsbezirk festlegen.³⁴ Richter haben keinen Anspruch, dass sich ihr Gericht an einem bestimmten Ort befindet. Wird der Sitz des Gerichts verlegt, dann ändert sich damit auch der Dienort, so dass der Richter zu folgen hat. So war beispielsweise zu verfahren, als nach dem Beschluss des Deutschen Bundestags, der Berlin zur deutschen Hauptstadt und zum Sitz der Bundesregierung bestimmte, das Bundesverwaltungsgericht von Berlin nach Leipzig verlegt wurde.³⁵ Derartige Veränderungen sind für alle Bediensteten mit Unannehmlichkeiten verbunden, weil über längere Strecken zum neuen Dienort gependelt werden muss oder Umzüge erforderlich werden, die dann für Familienangehörige mit Nachteilen verbunden sind. Sie sind hinzunehmen, sofern keine Möglichkeit besteht, sich an ein anderes Gericht am ursprünglichen Sitz versetzen zu lassen. Für Richter lassen sich die mit der Verlegung des Gerichtssitzes verbundenen Nachteile reduzieren, weil sie nicht an Dienstzeiten gebunden sind und sich deshalb darauf beschränken können, nur zu den Beratungen und Sitzungen zum Gericht zu pendeln. Eine Verpflichtung am Sitz des Gerichts zu wohnen, besteht nicht.

3. Beförderung der Richter a) Bestenauslese Auch für die Beförderung von Richtern gilt der Grundsatz der Bestenauslese. Grundlage hierfür sind die dienstlichen Beurteilungen des Bewerbers. b) Obergerichtliche Erprobung 34 z.B.: für Berlin § 2 Gesetz über die Zuständigkeit der Berliner Gerichte; <http://gesetze.berlin.de/jportal/?quelle=jlink&query=GerZustG+BE&psml=bsbeprod.psml&max=true&aiz=true>; oder für Brandenburg §§ 2 ff. Brandenburgisches Gerichtsorganisationsgesetz;

<http://bravors.brandenburg.de/de/gesetze-212709>. 35 Die Verlegung des Bundesverwaltungsgerichts wurde erforderlich, weil in Deutschland die ungeschriebene Regel besteht, dass Bundesgerichte ihren Sitz nicht am Sitz der Bundesregierung haben sollen. Damit soll die Gewaltenteilung betont werden. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 18 In Berlin setzt die erstmalige Beförderung eines Richters eine erfolgreiche obergerichtliche Erprobung voraus (ErprobungsAV36). Hierfür werden zunächst in Wege der Bestenauslese auf der Grundlage der dienstlichen Beurteilungen die zu erprobenden Richter ausgewählt. Die ausgewählten Richter werden mit ihrer Zustimmung an das Obergericht abgeordnet und das Präsidium weist sie als Hilfsrichter einem Senat zu. Sie sind dort vollgültige Richter und arbeiten mit allen Rechten und Pflichten eines beisitzenden Richters an den Entscheidungen des Senats mit. Während der Erprobungszeit, die neun Monate beträgt, erhält der Richter zwei dienstliche Beurteilungen. Die Erprobung ist erfolgreich, wenn diese Beurteilungen überdurchschnittlich ausfallen. Nach Ablauf der Erprobungszeit kehrt der Richter an sein Gericht, bei dem er ernannt ist, zurück. Die obergerichtliche Erprobung verletzt die richterliche Unabhängigkeit nicht.³⁷ Aus der erfolgreichen Erprobung ergibt sich kein Anspruch auf Beförderung. Es handelt sich um eine formale Voraussetzung, ohne deren Vorliegen jede Bewerbung um eine Beförderung erfolglos bleibt. Die Beförderung erfolgt im Wege der Bestenauslese aus dem Kreis der erfolgreich erprobten Richter. Für die Beförderung gilt das gleiche Verfahren wie bei der Einstellung von Proberichtern, Ernennung von Richtern auf Lebenszeit und Auswahl von Gerichtspräsidenten. Eine obergerichtliche Erprobung findet nicht in allen Bundesländern als Voraussetzung für eine erstmalige Beförderung statt. c) Auswahlvermerk Für die Entscheidung über die Beförderung wird in einem ausführlichen Auswahlvermerk begründet, welche Richter befördert werden und warum bei anderen Bewerbern eine Beförderung nicht erfolgt. Den im Verfahren unterlegenen Bewerbern wird mitgeteilt, welche Mitbewerber befördert werden sollen. Die erfolgreichen Bewerber werden frühestens zwei Wochen nach dieser Mitteilung ernannt. Die unterlegenen Teilnehmer am Bewerbungsverfahren haben einen Anspruch auf Akteneinsicht. d) Konkurrentenklage Gegen die Entscheidung, mit der eine Beförderung abgelehnt wird, ist Rechtsschutz möglich. Diesen Rechtsschutz erlangt der erfolglose Bewerber mit einer sogenannten Konkurrentenklage, mit der er sein Recht auf erfassungsfehlerfreie und beurteilungsfehlerfreie Einbeziehung in die Bewerberauswahl geltend macht. Da mit der Ernennung des erfolgreichen Bewerbers, das Verfahren beendet ist, ist es erforderlich zunächst dessen Ernennung mit einer einstweiligen Anordnung des Verwaltungsgerichts zu stoppen. Um die Rechtskraft der ablehnenden Entscheidung zu verhindern, ist zusätzlich ein Hauptsacheverfahren erforderlich, in dem über die Rechtmäßigkeit der Auswahlentscheidung entschieden wird. 36 Download der ErprobungsAV unter: <https://www.berlin.de/sen/justiz/vorschriften/vorschrift.450845.php> 37 BGH, Urteil vom 16.3.2005 – RiZ(R) 2/04, NVwZ 2005, 1223. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 19 Konkurrentenklagen sind zwischenzeitlich nicht selten, da einem Interesse an Beförderung nur eine begrenzte Anzahl an Beförderungsstellen gegenübersteht. Die damit verbundenen Verzögerungen bei der Besetzung von Beförderungsstellen führen mitunter zu längeren Vakanzzeiten, sind aber mit Rücksicht auf die sich aus dem Rechtsstaatsprinzip ergebende Rechtsschutzgarantie hinzunehmen. 4. Berufung der Bundesrichter a) Verfahren Die Berufung von Bundesrichtern richtet sich nach Art. 95 Abs. 2 GG und dem Richterwahlgesetz³⁸ (RiWG). Danach entscheidet der für die jeweilige Gerichtsbarkeit zuständige Bundesminister gemeinsam mit einem Richterwahlausschuss. Die Ernennung erfolgt durch den Bundespräsidenten auf Lebenszeit (§ 1 Abs. 1 RiWG), d.h. bis zum Erreichen der Altersgrenze (67 Jahre). Das Vorschlagsrecht für die zu berufenden

Bundesrichters stehen dem für die Gerichtsbarkeit zuständigen Bundesminister und dem Richterwahlausschuss zu (§ 10 Abs. 1 RiWG). Bundesrichter müssen nicht zuvor Richter im Landesdienst gewesen sein. Dies trifft zwar auf die überwiegende Zahl der Bundesrichter zu. Zu Bundesrichtern werden aber auch Rechtsanwälte oder leitende Ministerialbeamte berufen. Das Mindestalter beträgt 35 Jahre (§ 125 Abs. 2 GVG). Das Bundesverfassungsgericht hat mit seinem Beschluss vom 20.9.2016³⁹ eine grundlegende Entscheidung zur Wahl von Bundesrichtern getroffen. Danach gilt auch für die Berufung von Bundesrichtern der auf Art. 33 Abs. 2 GG beruhende Grundsatz der Bestenauslese, so dass die Auswahlentscheidung grundsätzlich nur auf Gesichtspunkte gestützt werden kann, die unmittelbar Eignung, Befähigung und fachliche Leistung betreffen. Zur Sicherung des Rechtsschutzes gegen die Auswahlentscheidung sind die Auswahlwägungen schriftlich niederzulegen. Der Richterwahlausschuss trifft eine Wahlentscheidung, die sich durch Wahlfreiheit auszeichnet. Es besteht deshalb keine strikte Bindung an Art. 33 Abs. 2 GG. Die Mitglieder müssen sich aber bei ihrer Entscheidung von dieser Vorschrift leiten lassen. Die Ernennung des Gewählten setzt die Zustimmung des zuständigen Ministers voraus (§ 13 RiWG). Der Minister ist jedoch in seiner Entscheidung nicht frei. Er hat sich die Entscheidung des Richterwahlausschusses grundsätzlich zu eigen zu machen, weil sonst die Entscheidung ausschließlich beim Minister läge und die Einrichtung des Richterwahlausschusses weitgehend sinnentleert wäre. An die Wahl ist er nur dann nicht gebunden, wenn die formalen Ernennungsvoraussetzungen nicht gegeben sind, die verfahrensrechtlichen Vorgaben nicht eingehalten wurden und die Entscheidung nach Abwägung aller Umstände insbesondere unter Berücksichtigung der Vorgaben des Art. 33 Abs. 2 GG nicht mehr nachvollziehbar ist. Zu berücksichtigen hat der Minister auch die Stellungnahmen des Präsidialrats und die dienstlichen Beurteilungen der Kandidaten. Wegen 38 Richterwahlgesetz: <http://www.gesetze-im-internet.de/riwg/RiWG.pdf> 39 2 BvR 2453/15, NJW 2016, 3425. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 20 der Bindung an die Entscheidung des Richterwahlausschusses muss der Minister seine Entscheidung grundsätzlich nicht begründen. Eine Begründung ist nur erforderlich, wenn sich aufdrängt, dass der Richterwahlausschuss relevante Aspekte zur Eignung, Befähigung und fachlichen Leistung des Vorgeschlagenen missachtet hat. Darüberhinaus ist eine Begründung geboten, wenn der Minister seine Zustimmung zur Ernennung des Vorgeschlagenen verweigert oder er der Wahl eines nach der Stellungnahme des Präsidialrats oder den dienstlichen Beurteilungen nicht Geeigneten zustimmt. b) Richterwahlausschuss Mitglieder des Richterwahlausschusses sind kraft Amtes alle Minister der Länder, zu deren Geschäftsbereich die unteren Gerichte gehören für dessen Gerichtshof der Bundesrichter zu wählen ist⁴⁰. Weitere Mitglieder des Richterwahlausschusses wählt der Bundestag in der gleichen Anzahl wie Minister der Länder dem Ausschuss angehören (Art. 95 Abs. 2 GG). Die gewählten Mitglieder müssen für den Bundestag wählbar und im Rechtsleben erfahren sein (§ 4 Abs. 1 RiWG). Der Richterwahlausschuss besteht aus insgesamt 32 Mitgliedern. Dem Richterwahlausschuss werden die Personalakten der vorgeschlagenen Personen vorgelegt (§ 11 Abs. 2 RiWG). Seine Entscheidung trifft er in geheimer Abstimmung mit einfacher Mehrheit (§ 12 Abs. 1 RiWG). c) Präsidialrat An der Wahl eines Bundesrichters ist auch der Präsidialrat des Gerichtshofes beteiligt, an dem der Richter verwendet werden soll (§ 55 DRiG). Der Präsidialrat gibt eine Stellungnahme über die persönliche und fachliche Eignung der vorgeschlagenen Richter ab. Ein Präsidialrat wird bei jedem obersten Gerichtshof gebildet. Ihm gehören an der Präsident des Gerichts als Vorsitzender, dessen ständiger Vertreter, sowie vom Präsidium aus seiner Mitte gewählten Mitgliedern und weiteren Mitgliedern (§ 54 DRiG). d) Konkurrentenklage Gegen die Auswahlentscheidung ist für den erfolglos vorgeschlagenen Richter Rechtsschutz in Form der Konkurrentenklage

möglich. Diese ist beim Verwaltungsgericht gegen den Minister zu richten. Eine isolierte gerichtliche Überprüfung der Wahlentscheidung des Richterwahlausschusses findet nicht statt. 5. Ernennung der Richter am Bundesverfassungsgericht 40 für Berlin der Senator für Justiz bei der Berufung eines Richters zum Bundesgerichtshof oder der Senator für Arbeit bei der Berufung eines Richters zum Bundesarbeitsgericht. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 21 Rechtsgrundlagen für das Bundesverfassungsgericht sind Art. 93, 94 GG und das Gesetz über das Bundesverfassungsgericht⁴¹ (BVerfGG). Das Bundesverfassungsgericht besteht aus zwei Senaten, dem je acht Richter angehören einschließlich des Präsidenten und des Vizepräsidenten. Die Richter werden je zur Hälfte vom Bundestag und Bundesrat (Länderkammer) gewählt (§ 5 Abs. 1 BVerfGG). Die vom Bundestag zu berufenden Richter wählt ein Wahlausschuss, der auch das Vorschlagsrecht besitzt. Dem Ausschuss gehören zwölf Mitglieder des Bundestags an, die nach dem Grundsatz der Verhältniswahl bestimmt werden (§ 6 Abs. 2 BVerfGG). Zum Richter gewählt ist, wer zwei Drittel der Stimmen auf sich vereinigt. Die vom Bundesrat zu berufenden Richter werden mit einer Mehrheit von zwei Dritteln der Mitglieder des Bundesrats gewählt. Ein Wahlausschuss wird hier nicht gebildet (§ 7 BVerfGG). Die Wahl erfolgt für eine Amtszeit von zwölf Jahren, längstens bis zur Altersgrenze von 68 Jahren. Eine anschließende oder spätere Wiederwahl ist zur Sicherung der richterlichen Unabhängigkeit ausgeschlossen. Denn es gilt zu verhindern, dass der Richter mit seiner Rechtsprechung Rücksicht auf die Aussicht für eine Wiederwahl nimmt. Nach Ablauf der Amtszeit führt der Richter die Amtsgeschäfte bis zur Wahl des Nachfolgers fort (§ 4 BVerfGG). Zum Richter am Bundesverfassungsgericht kann gewählt werden, wer die Befähigung zum Richteramt besitzt, zum Bundestag wählbar ist und das 40. Lebensjahr vollendet hat (§ 3 BVerfGG). Jedem Senat müssen mindestens drei Richter angehören, die zuvor Richter an einem obersten Gerichtshof waren und dort wenigstens drei Jahre tätig gewesen sein sollen (§ 2 Abs. 3 BVerfGG). Die Richter dürfen aus Gründen der Gewaltenteilung weder einem Parlament noch einer Regierung angehören. Neben ihrem Richteramt dürfen sie nur als Lehrer der Rechte an einer deutschen Hochschule tätig sein. Jede weitere Tätigkeit ist unzulässig (§ 3 Abs. 3, 4 BVerfGG). Die Wahl der Richter durch den Ausschuss des Bundestags und den Bundesrat führt zu einem nicht unerheblichen politischen Einfluss bei der Besetzung des Bundesverfassungsgerichts. Dieser wird aber kontrolliert durch das Erfordernis der Zweidrittelmehrheit für eine erfolgreiche Wahl, die verhindert, dass eine einfache Regierungsmehrheit nur ihre Kandidaten durchwählt. Stehen mehrere Richter zeitnah zur Wahl, wird in der Praxis ein Ausgleich der unterschiedlichen politischen Ausrichtungen durch sogenannte Paketlösungen erreicht. Die für die Richterwahl erforderlichen Mehrheiten verhindern zwar nicht politischen Einfluss, ⁴¹ Gesetz über das Bundesverfassungsgericht: <http://www.gesetze-im-internet.de/bverfogg/BVerfGG.pdf>. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz²² lassen aber die Wahl politisch besonders exponierter Kandidaten nicht zu. Und die Rechtsprechungspraxis des Bundesverfassungsgerichts zeigt, dass das Gericht seine Entscheidungen auf höchstem juristischen Niveau und nicht gemäß einer politischen Ausrichtung seiner Richter trifft. 6. Ernennung der Richter an den Verfassungsgerichten der Länder Für die Wahl der Richter an den Verfassungsgerichten der Länder gelten die jeweiligen Landesverfassungen und Landesgesetze. In Berlin sind Art. 84 Verfassung von Berlin⁴² und das Gesetz über den Verfassungsgerichtshof⁴³ (VerfGHG) maßgebend. Der Verfassungsgerichtshof des Landes Berlin setzt sich aus dem Präsidenten, dem Vizepräsidenten und sieben weiteren Richtern zusammen. Drei Richter müssen im Zeitpunkt ihrer Wahl Berufsrichter sein und drei weitere Richter müssen über die Befähigung zum Richteramt verfügen (Art. 84 Abs. 1 Verfassung von Berlin). Damit ist es nicht ausgeschlossen,

dass auch Personen ohne Befähigung zum Richteramt zu Richtern am Verfassungsgerichtshof des Landes Berlin gewählt werden. Dies ist zur Zeit aber nicht der Fall. Mindestens drei Richter müssen jeweils Männer und Frauen sein (§ 1 Abs. 3 VerfGHG). Die Mitglieder des Verfassungsgerichtshofs wählt das Abgeordnetenhaus von Berlin mit Zweidrittelmehrheit in geheimer Abstimmung. Die Amtsdauer beträgt sieben Jahre ohne Möglichkeit der Wiederwahl (§ 2 Abs. 1 VerfGHG). Der Präsident des Abgeordnetenhauses ernennt die Richter (§ 4 VerfGHG). Gewählt werden kann nur, wer das 35. Lebensjahr vollendet hat und zum Bundestag wählbar ist (§ 3 Abs. 1 VerfGHG). Die Mitglieder des Verfassungsgerichtshofs dürfen nicht Mitglieder einer gesetzgebenden Körperschaft, einer Regierung oder des öffentlichen Dienstes sein. Hiervon ausgenommen sind nur Richter und Professoren an einer deutschen Hochschule (§ Abs. 2 VerfGHG). Die Mitglieder des Verfassungsgerichtshofes sind ehrenamtlich tätig (§ 3 Abs. 3 VerfGHG), da Landesverfassungsgerichte nicht so häufig angerufen werden wie das Bundesverfassungsgericht. Sie erhalten nur eine Aufwandsentschädigung (§ 13 VerfGHG). Die Regelungen für andere Landesverfassungsgerichte unterscheiden sich mitunter geringfügig von den Vorschriften für den Verfassungsgerichtshof des Landes Berlin, beispielsweise was die Anzahl der Mitglieder betrifft. 42 Verfassung von

Berlin:

[https://www.parlamentberlin.de/C1257B55002AD428/vwContentByKey/W298SLYW025DEVSD/\\$FILE/VvB%2022.03.16.pdf](https://www.parlamentberlin.de/C1257B55002AD428/vwContentByKey/W298SLYW025DEVSD/$FILE/VvB%2022.03.16.pdf) 43 Gesetz über den Verfassungsgerichtshof:

http://gesetze.berlin.de/jportal/portal/t/leg/page/bsbeprod.psm1?pid=Dokumentanzeige&showdoccase=1&js_peid

=Trefferliste&documentnumber=1&numberofresults=75&fromdoctodoc=yes&doc.id=jlrVerfGHGBErahmen&doc.part=X&doc.price=0.0&doc.hl=1. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 23 V. Öffentlichkeit und Transparenz der Gerichtsverwaltung Es gibt keine generellen Regelungen zur Öffentlichkeit und Transparenz der Gerichtsverwaltung. Dennoch lässt sich in Einzelfällen Öffentlichkeit und Transparenz herstellen. Die Sitzungen des Präsidiums sind beim Landgericht Berlin nicht öffentlich. Auf Antrag kann einem Richter gestattet werden, an der gesamten Sitzung oder nur bei der Erörterung bestimmter Tagesordnungspunkte anwesend zu sein. Es ist auch zulässig, dass ein Präsidium in seiner Geschäftsordnung regelt, die Sitzungen generell für die dem Gericht angehörenden Richter öffentlich (richteröffentlich) durchzuführen. Richterstellen, auch für Leiter von Gerichten und für Beförderungen, werden öffentlich ausgeschrieben, so dass sich jeder darum bewerben kann. Das Verfahren und die Entscheidung über die Auswahl von Richtern und der Leiter der Gerichte sowie über Beförderungen sind nicht öffentlich. Es handelt sich um Einzelpersonalangelegenheiten, die aus Gründen des Datenschutzes und des Persönlichkeitsrechts Öffentlichkeit ausschließen. An dem Verfahren sind nur die Bewerber und die Personen und Gremien beteiligt, die die Entscheidung vorbereiten und treffen. Die Beratungen des Richterwahlausschusses und des Präsidialrats sind nicht öffentlich. Wird die Bewerbung um eine Stelle als Leiter eines Gerichts oder um eine Beförderung abgelehnt, wird Transparenz nur hergestellt, indem mitgeteilt wird, welcher Mitbewerber die Stelle erhalten soll. Der erfolglose Mitbewerber hat das Recht, den Auswahlvermerk einzusehen, um Rechtsschutz gegen die Entscheidung erlangen zu können. Das Handeln der Gerichtsverwaltung betrifft interne Vorgänge und ist deshalb generell nicht öffentlich. Es wird jedoch Transparenz hergestellt durch die Anhörung der vom Verwaltungshandeln Betroffenen und die vertrauensvolle Zusammenarbeit mit Richtervertretungen. Bei jedem Gericht wird als Personalvertretung der Richter ein Richterrat gebildet (§ 33 S. 1 Nr. 1 RiG Bln), den die Richter des Gerichts aus ihrer Mitte wählen (§ 35 RiG Bln). Er hat als Personalvertretung die Belange der Richter gegenüber dem Gerichtsvorstand

wahrzunehmen und kann mit dem Betriebsrat in einem Wirtschaftsunternehmen verglichen werden. Richterrat und Gerichtsvorstand arbeiten in Personalangelegenheiten, bei der Gestaltung der Arbeitsplätze, beim Arbeitsschutz und bei der Unfallverhütung vertrauensvoll zusammen. Dabei steht dem Richterrat je nach betroffener Angelegenheit entweder nur ein Recht auf Mitwirkung oder ein Mitbestimmungsrecht zu. Für jede Gerichtsbarkeit mit Ausnahme der Finanzgerichtsbarkeit wird ein Gesamtrichterrat gewählt (§ 33 S. 1 Nr. 2 RiG Bln). Der Hauptrichterrat wird für alle Gerichtsbarkeiten gewählt (§ 33 S. 1 Nr. 3 RiG Bln). Weitere Richtervertretungen sind die Frauenvertreterin, die bei allen sozialen, organisatorischen und personellen Maßnahmen zu Fragen der Frauenförderung zu beteiligen Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 24 ist (§ 17 Landesgleichstellungsgesetz⁴⁴), und die Schwerbehindertenvertretung, die die Eingliederung Schwerbehinderter fördert und deren Interessenten in der Dienststelle vertritt (§ 178 Sozialgesetzbuch Neuntes Buch (SGB IX)⁴⁵). Transparenz ermöglicht auch das jedermann zustehende Recht auf Akteneinsicht in und Auskunft von öffentlichen Stellen gem. § 3 Berliner Informationsfreiheitsgesetz⁴⁶ (IFG). Bei Gerichten ist es auf Vorgänge in der Verwaltung beschränkt. Das Recht ist für den Schutz von personenbezogenen Daten, von Geschäfts- und Betriebsgeheimnissen, von besonderen öffentlichen Belangen, der Rechtsdurchsetzung, des behördlichen Entscheidungsprozesses ausgeschlossen (§§ 6 – 10 IFG), sowie wenn die Veröffentlichung des Akteninhalts dem Gemeinwohl widersprechen würde (§ 11 IFG). Derartige Regelungen bestehen auch in den anderen Bundesländern und auf Bundesebene. Nach der Datenschutzgrund-Verordnung⁴⁷ (DS-GVO) besteht im Rahmen des sachlichen Anwendungsbereichs eine Informationspflicht bei der Erhebung von personenbezogenen Daten (Art. 13, 14 DS-GVO) und ein Auskunftsrecht der betroffenen Person (Art. 15 DSGVO). VI. Richterliche Unabhängigkeit I. Grundsatz Die Unabhängigkeit der Richter ist eine zentrale Voraussetzung des Rechtsstaats und deshalb eine Selbstverständlichkeit. Sie dient der Objektivität und Neutralität der Rechtsprechung und hat ihre Grundlage im Rechtsstaatsprinzip und der Gewaltenteilung (Art. 19 Abs. 4, 20 Abs. 3 GG). Richter sind bei ihrer richterlichen Tätigkeit nur dem Gesetz unterworfen. Damit wird das Vertrauen der Betroffenen in die Rechtsprechung geschützt, weil Einflüsse Dritter ausgeschlossen sind. Dies gilt insbesondere, wenn staatliche Einrichtungen an dem Rechtsstreit beteiligt sind. Zu berücksichtigen ist aber auch, dass die richterliche Unabhängigkeit weder Selbstzweck noch Standesprivileg der Richterschaft ist. Richter haben ihre Dienstpflichten zu erfüllen. Unter dem Vorwand der Unabhängigkeit können Nachlässigkeiten nicht gerechtfertigt werden. In der Bundesrepublik Deutschland garantiert eine Vielzahl von gesetzlichen Regelungen die richterliche Unabhängigkeit. An erster Stelle ist Art. 97 GG zu nennen, der in Abs. 1

44 download des Landesgleichstellungsgesetz Berlin unter: <https://www.berlin.de/sen/frauen/recht/landesgleichstellungsgesetz/>. 45 SGB IX: http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/_178.html. 46 Berliner Informationsfreiheitsgesetz: <http://gesetze.berlin.de/jportal/?quelle=jlink&query=InfFrG+BE&psml=bsbeprod.psml&max=true&aiz=true>.

47 Verordnung (EU) 2016/679 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 26. April 2016: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=DE>. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 25 anordnet, dass die Richter unabhängig und nur dem Gesetz unterworfen sind, und in Abs. 2 Vorschriften zum Status der Richter enthält. Auch die Verfassungen der Bundesländer enthalten Regelungen zur richterlichen Unabhängigkeit, beispielsweise in Art. 79 Abs. 1 Verfassung von Berlin. Die Garantie der richterlichen Unabhängigkeit ist damit durch die Verfassungen abgesichert. Aber auch in den einfachen Gesetzen finden sich Regelungen zur Unabhängigkeit der Richter. Dies

*gilt beispielsweise für § 25 DRiG, § 1 GVG, Art. 1 Abs. 1 Bayerisches Richter- und Staatsanwaltsgesetz*⁴⁸. Die Vielzahl der gesetzlichen Vorschriften zeigt die Bedeutung, die der richterlichen Unabhängigkeit zukommt. Bei der Unabhängigkeit der Richter gilt es zu unterscheiden zwischen der sachlichen Unabhängigkeit (Art. 97 Abs. 1 GG), die die Rechtsfindung betrifft, und der persönlichen Unabhängigkeit (Art. 97 Abs. 2 GG), die sich auf den Status des Richters bezieht. 2. sachliche Unabhängigkeit Zur sachlichen Unabhängigkeit gehört an erster Stelle das Verbot von Anweisungen, in bestimmter Art und Weise zu entscheiden. Die Unabhängigkeit kann auch durch Maßnahmen unterhalb von Anweisungen beeinträchtigt werden. Unzulässig sind deshalb auch sonstige Beeinflussungen, z.B. Ratschläge, Empfehlungen, Hinweise, Anregungen und konkrete Urteilskritik durch Dienstvorgesetzte oder sonstige staatliche Einrichtungen. Die sachliche Unabhängigkeit betrifft die Rechtsfindung selbst, aber auch alle damit unmittelbar zusammenhängenden vorbereitenden und nachfolgenden Tätigkeiten. Hierzu gehören prozessleitende Maßnahmen, Terminbestimmungen, Ladungen von Prozessparteien, Zeugen und Sachverständigen, die Durchführung und Vorbereitung der mündlichen Verhandlung und Beweisaufnahme, das Frage- und Hinweisrecht, die Beratung und die Abfassung der Urteile. Zur sachlichen Unabhängigkeit gehört es auch, dass Richter nicht an feste Dienstzeiten gebunden sind. Sie müssen ihre Arbeit nicht innerhalb bestimmter Dienstzeiten und nicht an Gerichtsstelle erledigen. Hiervon ausgenommen sind nur bestimmte Tätigkeiten, die ihre Präsenz im Gericht erfordern, wie Sitzungen, Beratungen, Erledigung von Eilsachen, Bereitschaftsdienste. Der Bundesgerichtshof⁴⁹ begründet diese Praxis damit, dass Richter bei der Rechtsfindung von äußeren Zwängen frei sein müssen. Sie sollen Gelegenheit haben sich zurückzuziehen, um bei freier Zeiteinteilung und selbst gewählter Umgebung sich intensiv und ungestört ihrer Arbeit widmen zu können. Denn Rechtsfindung ist nicht das Ergebnis eines behördlichen Ablaufs, sondern ein höchstpersönlicher Erkenntnisprozess, bei dem der Richter auf sich allein gestellt ist. In welchem Umfang davon Gebrauch gemacht wird, ist individuell unterschiedlich. Die fehlende Bindung an Dienstzeiten und Dienort kann bei hoher Arbeitsbelastung auch dazu führen, dass zusätzlich am Wochenende gearbeitet wird. Eine indirekte Kontrolle des Arbeitsfließes erfolgt durch die statistische Erfassung von

⁴⁸ Bayerisches Richter- und Staatsanwaltsgesetz: <http://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayRiStAG/true?AspxAutoDetectCookieSupport=1>. ⁴⁹ Urteil vom 16.11.1990 – RiZ 2/90, NJW 1991, 1103. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 26 Eingängen und Erledigungen von Fällen sowie durch die Meldung von Arbeitsresten und des Terminstandes. Diese Maßnahmen greifen in die richterliche Unabhängigkeit nicht ein. Verletzungen der richterlichen Unabhängigkeit können durch Maßnahmen der Dienstaufsicht und durch dienstliche Beurteilungen erfolgen. Es ist deshalb sicherzustellen, dass sie die Unabhängigkeit weder unmittelbar noch mittelbar beeinträchtigen. a) Dienstaufsicht Richter unterliegen trotz ihrer Unabhängigkeit der Dienstaufsicht (§ 26 DRiG). Mit der Dienstaufsicht kommt der Staat seiner Justizgewährungspflicht nach, indem er die Arbeitsweise der Gerichte sicherstellt. Der Begriff der Dienstaufsicht ist im Interesse eines wirkungsvollen Schutzes der richterlichen Unabhängigkeit weit auszulegen. Hierzu gehören nicht nur unmittelbare Eingriffe, sondern auch alle Einflussnahmen einer für die Dienstaufsicht in Frage kommenden Stelle, die sich auf die Tätigkeit eines Richters nur mittelbar auswirken oder darauf abzielen.⁵⁰ Maßnahmen der Dienstaufsicht sind der Vorhalt und die Ermahnung (§ 26 Abs. 2 DRiG). Der Vorhalt beinhaltet die Feststellung, dass die Amtsgeschäfte in ordnungswidriger Weise ausgeführt werden. Die Ermahnung betrifft mit der Aufforderung, die Amtsgeschäfte ordnungsgemäß und ohne Verzögerung zu erledigen das zukünftige Verhalten des Richters. Der Dienstaufsicht untersteht der Richter aber nur, soweit diese seine Unabhängigkeit nicht beeinträchtigt.⁵¹ Für die erforderliche

Abgrenzung zwischen zulässiger Dienstaufsicht und unzulässigem Eingriff in die richterliche Unabhängigkeit hat der Gesetzgeber keine Regelung getroffen. Er hat die Klärung dieser Frage der Rechtsprechung überlassen. Der Bundesgerichtshof⁵² unterscheidet zwischen dem Kernbereich richterlicher Tätigkeit, der der Dienstaufsicht entzogen ist, und dem äußeren Ordnungsbereich, in dem Dienstaufsicht generell zulässig ist. Maßnahmen der Dienstaufsicht, die über den äußeren Ordnungsbereich hinausgehen, sind damit generell unzulässig. Zum Kernbereich gehören die eigentliche Rechtsprechung und die sonstigen dem Richter übertragenen Aufgaben, die damit im Zusammenhang stehen. Dies betrifft neben der Rechtsfindung auch die Vorbereitung und Durchführung der mündlichen Verhandlung sowie die Beratung der Richter. Damit ist jede Maßnahme unzulässig, die darauf abzielt, den Richter mittelbar oder unmittelbar anzuweisen, wie er zu entscheiden oder zu verfahren hat. Der äußere Ordnungsbereich umfasst Tätigkeiten, die dem Kernbereich der eigentlichen Rechtsprechung so weit entrückt sind, dass für sie die Garantie des Art. 97 Abs. 1 GG nicht mehr in Anspruch genommen werden kann. Zulässig sind danach der Vorhalt von Rückständen und Arbeitsresten und die Ermahnung, fortan die übertragenen Aufgaben ordnungsgemäß und ohne Verzögerung zu erledigen. Darin liegt weder eine Einflussnahme 50 BGH, Urteil vom 13.2.2014 – RiZ (R) 5/13, NJW-RR 2014, 702 Rn.20. 51 BGH, Urteil vom 13.2.2014 – RiZ (R) 4/13, BeckRS 2014, 10059 Rn. 14. 52 BGH, Urteil vom 27.9.1976 – RiZ (R) 3/75, NJW 1977, 437 Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 27 auf den Inhalt der zu treffenden Entscheidung noch der Versuch, den Richter anzuhalten, das Amt in bestimmter Richtung auszuüben. Die richterliche Unabhängigkeit wird jedoch verletzt, wenn ein Pensum verlangt wird, das auch von anderen Richtern nicht mehr sachgerecht bewältigt werden kann. 53 Zum äußeren Ordnungsbereich gehören beispielsweise auch • die Pünktlichkeit der Sitzung, • das Tragen der Amtstracht (Robe), • der auf bestimmte Dienststunden begrenzte Zugang zum Gerichtsgebäude, sofern dies durch die Notwendigkeit eines geregelten und finanzierten Dienstbetriebs gerechtfertigt ist (BGH NJW 2003, 282). Richter, die meinen, eine Maßnahme der Dienstaufsicht verletze ihre richterliche Unabhängigkeit, können das Richterdienstgericht anrufen, um Rechtsschutz zu erlangen (§§ 26 Abs. 3, 62 Abs. 1 Nr. 4 e, 78 Nr. 4 e DRiG). b) Dienstliche Beurteilungen Dienstliche Beurteilungen sind als Teil der Dienstaufsicht grundsätzlich mit der richterlichen Unabhängigkeit vereinbar. Sie können aber mit konkreten Formulierungen die richterliche Unabhängigkeit verletzen. Eine Beurteilung darf deshalb keine direkte oder indirekte Weisung enthalten, wie der Richter in Zukunft zu verfahren und zu entscheiden hat. Zulässig ist nur eine allgemeine Kritik, aber keine Kritik von einzelnen Entscheidungen. Auch bei Beurteilungen ist zwischen dem Kernbereich und dem äußeren Ordnungsbereich richterlicher Tätigkeit zu unterscheiden. 3. persönliche Unabhängigkeit Die persönliche Unabhängigkeit betrifft die Stellung des Richters. Hier ist zwischen Richtern auf Probe und auf Lebenszeit ernannten Richtern zu unterscheiden. a) Lebenszeitrichter Die Ernennung auf Lebenszeit ist ein wichtiges Instrument zur Sicherung der Unabhängigkeit, denn sie verhindert, dass der Richter seine Rechtsprechung so ausrichtet, um seine Chancen zur Wiederernennung zu sichern. Es ist deshalb auch unzulässig, den Ruhestand auf Antrag hinauszuschieben (§ 3 Abs. 2 RiG Bln). Richtern ist ein konkretes Amt bei einem Gericht zu übertragen (Planstelle). Auf Lebenszeit ernannte Richter können ohne ihre Zustimmung grundsätzlich nicht versetzt oder entlassen werden. Art. 97 Abs. 2 GG ordnet an, dass Versetzungen und Entlassungen eines Richters ohne seine Zustimmung nur aufgrund richterlicher Entscheidung und in den gesetzlich geregelten Fällen zulässig sind. Derartige Regelungen finden sich in §§ 30 ff. DRiG. Wegen 53 BGH, Urteil vom 7.9.2017 – RiZ (R) 2/15 – NJW 2018, 158 Rn. 19, 22. Expertise zur Organisation der Gerichtsverwaltung in der Bundesrepublik Deutschland Dr. Peter Christian Scholz 28 Dienstunfähigkeit kann

ein Richter, wenn er nicht zustimmt, nur aufgrund einer richterlichen Entscheidung in den Ruhestand versetzt werden (§ 34 DRiG). Zulässig ist die Versetzung bei Veränderung der Gerichtsorganisation, d.h. bei der Zusammenlegung, Teilung oder Errichtung neuer Gerichte (§ 32 DRiG). Im Interesse der Rechtspflege ist die Versetzung eines Richters an ein anderes Gericht oder in den Ruhestand nur zulässig, wenn Tatsachen außerhalb seiner richterlichen Tätigkeit diese Maßnahme zwingend gebieten, um eine schwere Beeinträchtigung der Rechtspflege abzuwenden (§ 31 DRiG). Soweit diese Maßnahmen eine richterliche Entscheidung nicht voraussetzen, kann der betroffene Richter mit der Anrufung des Richterdienstgerichts Rechtsschutz erlangen (§ 62 DRiG). Eine Änderung des Geschäftsplans greift grundsätzlich nicht in die richterliche Unabhängigkeit ein. Der Geschäftsplan dient der Festlegung des gesetzlichen Richters. Eine Verletzung der richterlichen Unabhängigkeit ist nur anzunehmen, wenn besondere Umstände hinzukommen, z.B. wenn der Richter ohne sachliche Erwägungen von der Rechtsprechung ferngehalten wird.⁵⁴ Schließlich wird die richterliche Unabhängigkeit auch durch eine dem Amt angemessene Alimentation gesichert. b) Proberichter Richter im Probedienst verfügen nur über eine eingeschränkte persönliche Unabhängigkeit. Bei ihnen steht im Vordergrund, während der Probezeit zu ermitteln, ob sie über die für ein Richteramt erforderlichen persönlichen Eigenschaften und fachlichen Fähigkeiten verfügen. Dieser Zweck rechtfertigt es, sie ohne ihre Zustimmung nacheinander verschiedenen Gerichten zuzuweisen, um sie in verschiedenen Arbeitsfeldern zu erproben. Darüber hinaus muss es auch möglich sein, sich von ungeeigneten Proberichtern durch Entlassung zu trennen. Die eingeschränkt persönliche Unabhängigkeit ist verfassungsrechtlich unbedenklich. Sie wird bei Spruchkörpern, die mit mehreren Berufsrichtern besetzt sind, berücksichtigt, indem nur ein Proberichter an der Entscheidung mitwirken darf (§ 29 DRiG). ⁵⁴ BVerfG, Beschluss vom 28.11.2007 – 2 BvR 1431/07, NJW 2008, 909.